

Judith Geudens

‘Laten wij vereenigd blijven onder den scepter van Nassau’

Een vergelijkend onderzoek naar de visies van Noord-Brabantse kranten en kranten uit andere Noord-Nederlandse provincies op de Belgische Opstand, 1830-1832

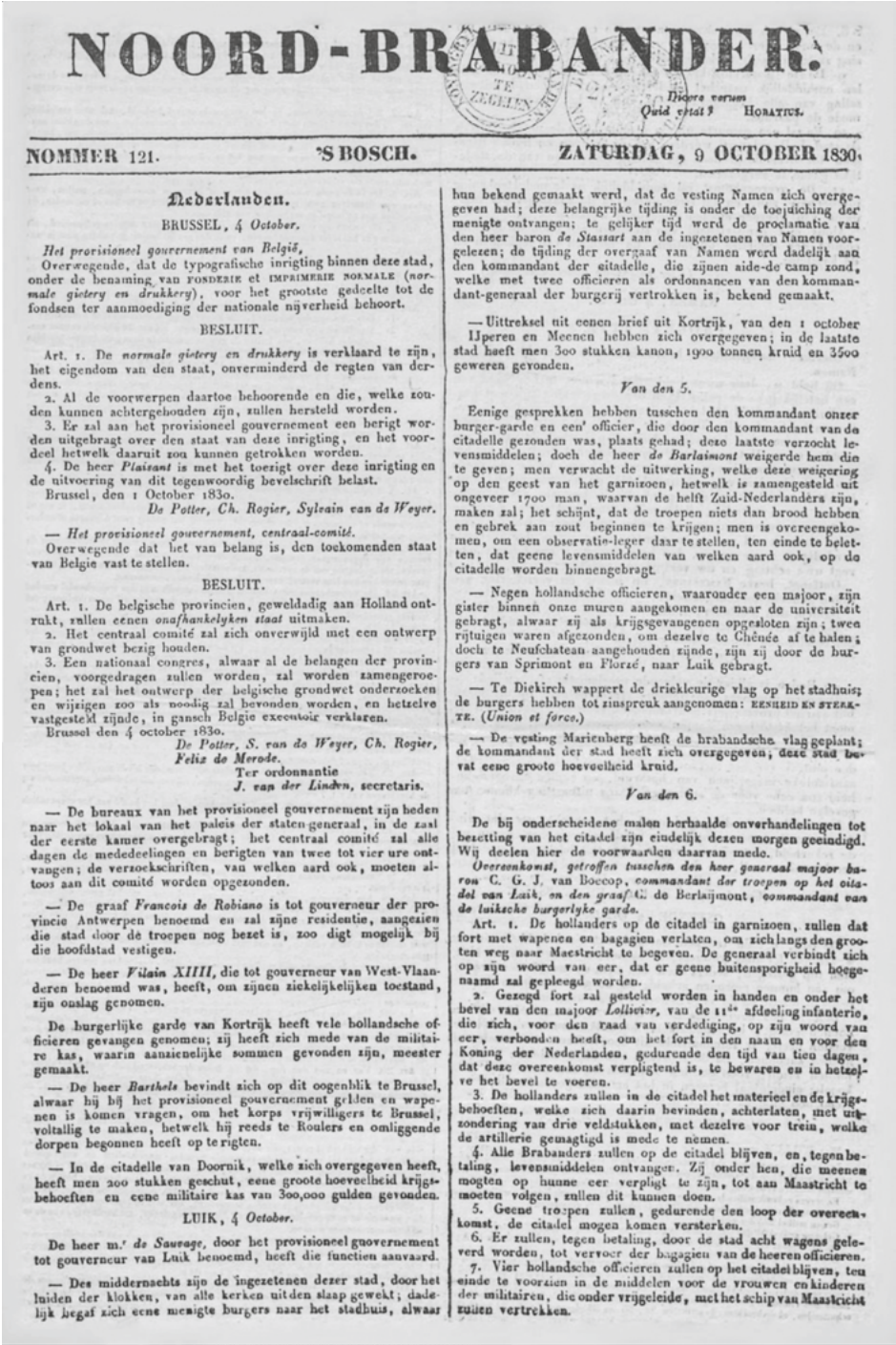
Ik bid u edelmogende heeren! gaat op de aantijgingen, welke men aan onze landgenooten van Noord Brabant zoo roekeloos doet, niets af; raadpleegt de dappere krijgslieden, die tot dekking onzer grenzen de wapenen hebben aangeord; raadpleegt de amsterdamsche en andere hollandsche vrijwillige schutters, over de gedragingen en houding der Noord-Brabanders; maar hoort niet naar de beschuldigingen van verachtelijke wezens, die gaarne alles zwart maken, [...] en, in plaats van de blanke waarheid te vermelden met den zwadder van hunnen nijd, afgunst en eigenbelang, [...], het papier bezoedelen, [...]. Ik herhaal het, hoort naar de verhalen van den dapperen krijgsman; dan ben ik verzekerd, dat mijne landgenooten zullen zijn geregt-vaardigd, want ware moed en krijgsmans deugd zijn buiten staat te lasteren.¹

Zo sprak Johannes Luyben, afgevaardigde van Noord-Brabant in de Tweede Kamer, in een redevoering voor de Kamer op 23 juni 1831. Luyben vroeg de Kamerleden hun oordeel over de Noord-Brabanders te veranderen. Het was namelijk zo dat na de Belgische Opstand in 1830 Noord-Nederlanders weinig vertrouwen hadden in de Brabanders: zij zouden ook wel eens in opstand kunnen komen en zich aan kunnen sluiten bij België. Noord-Brabanders waren volgens hen immers halve Belgen.² Luyben sprak dit echter tegen: Brabanders waren wel degelijk loyaal aan Nederland, de Kamerleden konden het navragen aan de Hollandse schutters die er ingekwartierd waren.

Noord-Brabanders werden als halve Belgen gezien vanwege hun positie binnen het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Noord-Brabant nam in het Koninkrijk geografisch gezien letterlijk een tussenpositie in, maar ook in andere opzichten vormde de provincie een overgangsgebied. De provincie hoorde bij het Noorden en sloot in administratief en economisch opzicht het best aan op dit deel van het Verenigd Koninkrijk. Wat betreft religie was de provincie echter meer verbonden met het Zuiden.³

In de tegenwoordige literatuur komt naar voren dat de inwoners van de Noordelijke provincies in 1814 al niet enthousiast waren over de samenvoeging met de Zuidelijke Nederlanden: er waren grote verschillen tussen de overwegend protestantse, op handel

1 Noord-Brabander, 2 juli 1831.
2 Van Oudheusden, *Verhalen van Brabant*, 198; Van Velthoven, *Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch, deel II*, 61.
3 Van den Eerenbeemt, 'Inleiding: het historisch kader', 22; Van Kempen, 'Een emanciperend gewest', 82; Hoffman, *Noord-Brabant en de Opstand van 1830*, 94.

Fragment van de voorpagina van de Noord-Brabander, uitgegeven op 9 oktober 1830. (Delpher, <http://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010174568:mpeg21:p001>, geraadpleegd op 2-10-2020)

gerichte Noordelijke Nederlanden en de katholieke, industriële Zuidelijke Nederlanden. Op hun beurt konden ook de inwoners van het Zuiden niet blij zijn met de samenvoeging; de bemoeienis van koning Willem I met de Kerk en het onderwijs werd hem niet in dank afgenomen. Daarnaast betaalden de Zuidelijke Nederlanden procentueel meer belasting dan dat ze van de overheid aan investeringen terugkregen. Zo ontstond er een geldstroom van Zuid naar Noord. Inwoners in de Zuidelijke Nederlanden uitten hier steeds meer kritiek op en de spanning nam in de jaren 1820 toe. In de Noordelijke Nederlanden ergerde men zich aan deze houding van het Zuiden en toen hier in 1830 onrust ontstond, was de reactie in het Noorden om oranje versiersels te dragen. De uiteindelijke scheiding tussen Noord en Zuid werd in het Noorden dan ook nauwelijks betreurd.⁴

Noord en Zuid worden in de historiografie als twee uniforme blokken tegenover elkaar gezet. Eventuele regionale verschillen worden verwaarloosd; er komt het beeld naar voren dat het gehele Zuiden zich als één blok wilde afscheiden en dat het gehele Noorden zich verzette tegen deze drang, maar de uiteindelijke afscheiding eigenlijk niet zo erg vond.⁵ Els Witte toont in haar onderzoek echter aan dat er ook in het Zuiden tegenstanders van de Revolutie waren: Belgische orangisten hebben zich hard verzet tegen de afscheiding.⁶ Ook Remieg Aerts benadrukt dat het Zuiden 'geenszins massaal en eensgezind' in opstand kwam,⁷ en dat ook het Noorden nog geen nationale eenheid vormde, maar dat vooral regionale en lokale gevoelens overheersten.⁸ Verder onderzoek naar interne verschillen is interessant. In dit onderzoek zal Noord-Brabant hierbij als casus dienen.

In de recente literatuur komt de bijzondere positie van Noord-Brabant als overgangsgedebied binnen het Verenigd Koninkrijk niet of nauwelijks aan de orde. En daar waar de focus wel bij deze provincie ligt, richt het onderzoek zich voornamelijk op de algemene problemen die zich er voordeden tijdens de Belgische Opstand, zoals invallen van Belgen en de inkwartiering van Noordelijke militairen.⁹ Juist de positie als spil tussen Noord en Zuid maakt de reactie van de provincie op de gebeurtenissen vanaf 1830 interessant. Om hier een inkijkje in te krijgen, luidt de hoofdvraag van dit onderzoek als volgt: in hoeverre lieten Noord-Brabantse kranten tijdens de Belgische Opstand en de jaren erna (1830-1832) een ander geluid horen dan kranten uit andere Noordelijke provincies?

In dit artikel zijn kranten de belangrijkste bron. Om de Brabantse visie af te zetten tegen die van andere Noordelijke provincies zullen twee kranten uit Noord-Brabant vergeleken worden met twee kranten uit andere provincies. Het *Provinciaal Dagblad* en de *Noord-Brabander* zullen Noord-Brabant vertegenwoordigen. De *Rotterdamsche Courant* en de *Groninger Courant* zijn geselecteerd voor de andere Noordelijke provincies. Door de lens van deze kranten zal gekeken worden naar de positie van Noord-Brabant binnen het conflict tussen de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden. Daarbij zal in dit artikel de ontwikkeling van regionale dan wel nationalistische gevoelens in Noord-Brabant op basis van de kranten worden onderzocht. Immers, tot ongeveer 1800 waren de Nederlanden een statenbond van soevereine provincies. Een vaderlands gevoel was er wel, maar men was, zoals Aerts al stelde, toch vooral regionaal ingesteld.¹⁰ In de loop van de negentiende eeuw groeiden deze provincies echter aaneen tot een natiestaat. De Belgische afscheiding heeft in zowel Noord als Zuid bijgedragen aan de ontwikkeling van een nationaal gevoel.¹¹

Juist Noord-Brabant kan, als voormalige generaliteitsprovincie, de verhouding tussen regionalisme en nationalisme in de eerste helft van de negentiende eeuw goed laten zien. In het Verenigd Koninkrijk onderscheidde Noord-Brabant zichzelf aanvankelijk van de rest van het Noorden. Teruggrijpend op het generaliteitsverleden voelden de inwoners zich nog steeds achtergesteld en werden regionale gevoelens benadrukt. Hierbij werden nog wel eens

banden gelegd met de Zuidelijke Nederlanden. In de jaren 1820 deelden Brabanders veel van de kritiek die in het Zuiden heerste. Toen de Zuidelijke Nederlanden zich echter afscheidten van het Verenigd Koninkrijk, werden deze banden losgesneden. Nadat de Zuidelijke steun verloren was, moest Noord-Brabant een nieuwe positie binnen Nederland ontwikkelen. Had dit invloed op hoe de provincie de ontwikkelingen na de Belgische Opstand zag? Schaarde zij zich bij de houding van de rest van het Noorden?

Via de kranten wordt getracht hier een inkijkje in te krijgen. Zoals gezegd, zijn het *Provinciaal Dagblad* en de *Noord-Brabander* geselecteerd om Noord-Brabant te vertegenwoordigen. Het *Provinciaal Dagblad* werd vooral gelezen door ambtenaren en de gegoede burgerij, die over het algemeen tevreden waren over het beleid van de regering. Het *Dagblad* zelf stond bekend als neutrale en kleurloze krant.¹² De *Noord-Brabander* stond bekend als een anti-gouvernementeel en anti-protestants blad. Nadat het in 1829 voor het eerst was uitgekomen, werd de krant vooral gelezen door plattelandsbewoners en de minder welvarende mensen. Daarnaast gebeurde het dat de krant na de zondagse hoogmis door een geestelijke voorgelezen werd en het dus een groter publiek bereikte.¹³ De *Rotterdamsche* en *Groninger Courant* vertegenwoordigen ieder een ander gebied in het Noorden om zo het totaalbeeld te vergroten. De kranten laten echter niet de mening van 'dé Brabander' of 'dé Noorderling' zien. Aangezien het lokale kranten waren, zoals alle kranten in Nederland in die tijd, was het lezerspubliek klein. Hun representativiteit is gebaseerd op hun religieuze en hun generaliteitsachtergrond. Voor dit onderzoek is het belangrijk dat de kranten uit het Noorden geschreven en gelezen werden in een overwegend protestantse provincie. Een provincie die tevens geen generaliteitsperiode had gehad. Zij dienen als voorbeeld van hoe er in die provincies geschreven werden. Op dezelfde manier vertegenwoordigen het *Provinciaal Dagblad* en de *Noord-Brabander* het overwegend katholieke Noord-Brabant dat wel een generaliteitsprovincie is geweest.

Om de hoofdvraag te beantwoorden zal in dit artikel allereerst een historisch kader geschetst worden. De voorgeschiedenis van Noord-Brabant aan het einde van de achttiende eeuw komt aan bod om context te bieden aan de bijzondere positie van de provincie binnen het Verenigd Koninkrijk aan het begin van de negentiende eeuw. Daarna wordt chronologisch, aan de hand van belangrijke gebeurtenissen tijdens de afscheiding van België, de visie van de kranten op deze gebeurtenissen onderzocht. Achtereenvolgens zal worden gekeken naar de Revolutie in Brussel in augustus 1830, die uiteindelijk leidde tot de onafhankelijkheidsverklaring van België in oktober van hetzelfde jaar; de Tiendaagse Veldtocht in augustus 1831, een militaire expeditie van Willem I naar België, en het Beleg van Antwerpen van november tot december 1832, waarbij het Franse leger, dat de Belgen te hulp was gekomen, deze citadel heroverde op de Nederlanders.

4 Hoffman, *Noord-Brabant en de Opstand*, 78; De Rooy, *Republiek van rivaliteiten*, 23; Wielenga, *Geschiedenis van Nederland*, 215-220, 225.

5 Zie bijvoorbeeld: Colenbrander, *De Belgische Omwenteling*; Van der Hoeven, *De Belgische Beroerte*; Nater, *De Tiendaagse Veldtocht*; De Rooy, *Republiek van rivaliteiten*; Wielenga, *Geschiedenis van Nederland*.

6 Witte, *Het verloren koninkrijk*.

7 Aerts, 'Over een mislukte staat', 10.

8 Aerts, 'Over een mislukte staat', 11.

9 Zie bijvoorbeeld: Van den Eerenbeemt, *Geschiedenis van Noord-Brabant*; Van den Eerenbeemt en Linders-Rooijendijk, *Vreemde militairen in een gesloten samenleving*; Van Oudheusden, *Verhalen van Brabant*.

10 Aerts, 'Over een mislukte staat', 9-11.

11 Wielenga, *Geschiedenis van Nederland*, 266.

12 Hoffman, *Noord-Brabant en de Opstand*, 24-26.

13 Schneider, *De Nederlandse krant 1618-1978*, 131.

Voorgeschiedenis van Noord-Brabant

Toen de Nederlandse Opstand in 1648 met de Vrede van Münster beëindigd werd, leek het de regenten in Den Haag geen goed idee om het overwegend rooms-katholieke Noord-Brabant een volwaardige positie binnen de protestantse Republiek te geven. In plaats daarvan werd de provincie een generaliteitsland, bestuurd vanuit Den Haag. Staats-Brabant was, ook in vreedstijd, permanent in staat van beleg; het gebied diende als militaire bufferzone tussen het vijandelijke Spaans-Brabant en de Republiek, maar het leger was ook aanwezig vanwege mogelijke binnenlandse vijanden: de katholieken. Katholieken werden in de Republiek der Verenigde Nederlanden achtergesteld ten opzichte van de protestanten; zij mochten niet openbaar hun geloof belijden, ze kregen geen functies binnen de overheid, hun kerkgebouwen werden onteigend en kloosters gesloten.¹⁴ De militaire aanwezigheid in Staats-Brabant bereikte haar doel: zelfs als elders in de Republiek burgers onrustig waren, was er in Brabant geen sprake van voorvallen.¹⁵

Dit veranderde eind jaren 1780, toen in Holland de patriottenbeweging tot stand kwam. Gestimuleerd door het gedachtegoed van de Verlichting ontstond er kritiek op stadhouder Willem V en zijn regenten; de patriotten wilden de macht in de Republiek overnemen. Hun gedachtegoed en deze roep om autonomie verspreidden zich ook naar Staats-Brabant, waar het nog een ander doel kreeg: Brabantse patriotten hoopten een einde te kunnen maken aan de tweederangspositie van hun provincie.¹⁶ In het Oranjegezinde West-Brabant kwam de beweging niet van de grond, maar 's-Hertogenbosch werd het Brabantse centrum van verzet. Vanuit daar ontstond een netwerk van genootschappen, gevestigd in bijvoorbeeld Helmond, Eindhoven en Tilburg, dat later het nodige heeft bijgedragen om de gelijkstelling van Staats-Brabant te bewerkstelligen.¹⁷

In 1787 wist Willem V de patriottenbeweging echter met hulp van Pruisische troepen neer te slaan. Veel van deze patriotten vluchtten naar Frankrijk. In 1793 verklaarde Frankrijk, onder het mom hun revolutie en de waarden 'vrijheid, gelijkheid en broederschap' te verspreiden, de oorlog aan de Republiek en viel het Brabant binnen. De Nederlandse patriotten volgden in hun voetsporen. De Fransen werden in Staats-Brabant met enthousiasme onthaald; waar ze kwamen, werden vrijheidsbomen geplant. Maar deze vreugde werd niet door iedereen gedeeld. Zo werd bijvoorbeeld in Eindhoven op 6 maart 's morgens een vrijheidsboom geplant, om 's avonds alweer te worden omgehakt.¹⁸ Het Franse leger leed echter hetzelfde jaar een aantal nederlagen en moest zich terugtrekken, om vervolgens het jaar erna, in 1794, weer terug te komen. Opnieuw werden de Fransen aanvankelijk als bevrijders binnengehaald, maar deze vreugde sloeg om door zware veldslagen die zich op Brabants grondgebied afspeelden, gedwongen inkwartiering van en plunderingen door hongerige Franse soldaten.¹⁹ In januari 1795 trokken de Franse troepen over de bevroren rivieren op naar Holland en kwam de gehele Republiek onder Frans gezag.

De patriotten riepen de Bataafse Republiek uit, maar op de achtergrond hadden de Fransen de touwtjes in handen. De Brabantse elite zag een mogelijkheid om van haar tweederangspositie af te komen en zelfbestuur te krijgen. Op 6 juni 1795 kwamen afgevaardigden van zestien gemeenten in Tilburg samen voor een vergadering 'van Brabandsche steden en landen, voorheen genoemd Staats-Brabant'.²⁰ Vijf dagen later werd 'de Vergadering van Gedeputeerden provisioneel representeerende het volk van Bataafsch Brabant' opgericht en beschouwde Brabant zich als zelfstandig gewest.²¹ Dezelfde dag reisde een delegatie naar Den Haag om erkenning en zitting in de Staten-Generaal af te dwingen. Er werd afgesproken dat het voorlopige Brabantse bestuur op 1 januari 1796 vervangen zou worden door een

definitief eigen bestuur. Twee maanden daarna, op 1 maart, nam ook het nieuwe gewest Bataafs Brabant zitting bij de eerste samenkomst van de Nationale Vergadering, die de voorloper was van de Staten-Generaal.²² Pieter Vreede, een textielhandelaar uit Tilburg, had een belangrijke rol gespeeld in deze ontwikkelingen, en sprak op 31 december 1795 de volksvertegenwoordigers van Brabant toe:

Morgen, ja morgen, broeders, zullen we geheel en al vrij zijn! Morgen, ja morgen, mijn broeders, zal Bataafs Brabant dezelfde rechten hebben als de andere provincies. Morgen, ja morgen, zal ons gewest de grote vergaderzaal van de Bataafse Republiek binnentreden. Morgen, ja morgen, zal het gewest zichzelf besturen. Morgen, ja morgen, zal het de vrijheid proeven!²³

De Bataafse Republiek gaf de katholieken gelijke burgerrechten. Zij kregen godsdienstvrijheid en mochten openbare ambten bekleden. Uit de verkiezingen voor het nieuwe Brabants gewestelijk bestuur kwam een overweldigende katholieke meerderheid tot stand.²⁴ Daarbij waren van de veertien Brabantse afgevaardigden voor het landelijke bestuur er twaalf katholiek.²⁵ Toch kwam deze hervorming in de praktijk maar moeilijk van de grond, en lag de macht nog steeds voornamelijk bij de protestanten. In Bataafs-Franse tijd werden de katholieken dan weer bevoordeeld, dan weer achtergesteld.²⁶ Toen in 1806 Lodewijk Napoleon koning werd over de Bataafse Republiek, die vanaf toen Koninkrijk Holland heette, was dit gunstig voor de katholieken. Lodewijk verklaarde in 1808 nogmaals alle religies gelijkwaardig, en gedroeg zich naar deze uitspraak door zich in te zetten voor de teruggave van kerken door de protestanten aan de katholieken, en door katholieken in zijn regering op te nemen. Daarnaast maakte hij een reis door Bataafs Brabant en tijdens deze reis gaf hij verschillende plaatsen stadsrechten. Deze belangstelling van Lodewijk gaf de Brabanders een positief gevoel.²⁷ Toch kostte dit niet zomaar alle problemen op. De gevolgen van de achterstelling zetten de gehele negentiende eeuw door en de katholieke Brabanders waren zich ervan bewust dat ze nog altijd geen volledig gelijke positie binnen het Koninkrijk innamen.²⁸

In 1810 besloot de Franse keizer Napoleon om Lodewijk af te zetten en het Koninkrijk Holland in te lijven bij het Franse rijk. Brabanders waren ontevreden onder de politiek van Napoleon, maar de goeie burgerij hield zich afzijdig uit angst om een generaliteitspositie terug te krijgen. Nadat Napoleon in 1813 verslagen was, was er sprake van om Willem Frederik, zoon van stadhouder Willem V die na inval van de Fransen naar Engeland was gevlucht, als koning naar Nederland te halen. Toen bleek dat deze koning Willem I niet van plan was Noord-Brabant weer een tweederangspositie te geven, vond ook de Brabantse burgerij het vertrek van de Fransen acceptabel.²⁹

14 Cuijpers, *Blikken op Brabant*, 117; Van de Sande, 'Van Generaliteitsland tot Gewest', 515-516, 520.

15 Van de Sande, 'Van Generaliteitsland tot Gewest', 520.

16 Cuijpers, *Blikken op Brabant*, 122-123.

17 Van de Sande, 'Van Generaliteitsland tot Gewest', 515-516; Pirenne, 'De voorgeschiedenis vanaf de Opstand', 55.

18 Pirenne, 'De voorgeschiedenis vanaf de Opstand', 56.

19 Cuijpers, *Blikken op Brabant*, 124.

20 Pirenne, 'De voorgeschiedenis vanaf de Opstand', 57.

21 Pirenne, 'De voorgeschiedenis vanaf de Opstand', 57.

22 Kappelhof, 'Toenemende spanningen', 527-529.

23 Fragment uit de toespraak van Pieter Vreede (1795), geciteerd in: Baartmans-Van den Boogaart, *De Noord-Brabantse geschiedenis in meer dan 100 verhalen*, 127-128.

24 Pirenne, 'De voorgeschiedenis vanaf de Opstand', 57.

25 Van den Eerenbeemt, 'Inleiding: het historisch kader', 18.

26 Van Kempen, 'Een emanciperend gewest', 80-81.

27 Cuijpers, *Blikken op Brabant*, 128-130.

28 Van Kempen, 'Een emanciperend gewest', 81.

29 Van den Eerenbeemt, 'Inleiding: het historisch kader', 20-21.

Internationaal, en op aandringen van koning Willem I, werd bepaald dat de vroegere Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden werden samengevoegd om zo een sterke staat ten noorden van Frankrijk te creëren.³⁰ Onder de bevolking van zowel Noord als Zuid wekte deze totstandkoming van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden weinig enthousiasme op; 'Men was er niet tegen, maar ook nauwelijks voor,' aldus historicus De Rooy.³¹ Binnen het Verenigd Koninkrijk had Noord-Brabant een centrale ligging, maar de provincie profiteerde hier niet van. Willem I richtte zich namelijk voornamelijk op drie zaken: de handel in het Noorden, de al ontwikkelde industrie in het Zuiden, en de Nederlandse koloniën. Noord-Brabant viel dus, met zijn beginnende industrie, buiten boord.³²

Koning Willem I maakte zich echter in het Zuiden van het Verenigd Koninkrijk niet populair. Zijn taalpolitiek, waarin werd aangestuurd op vernederlandsing, wekte onder de Franstalige elite woede op. Nog erger vond het Zuiden zijn onderwijspolitiek. Onderwijs moest volgens Willem I algemeen van aard zijn; er werd aangestuurd op 'neutrale' scholing. In de praktijk werden zo katholieke invloeden tegengehouden. Daarnaast was Willem I van mening dat de Kerk regeringsgetrouw moest zijn. Om deze reden probeerde hij invloed te krijgen op de kerkelijke organisatie. Katholieken zagen dit echter als een taak van de paus, niet van de koning. In het Zuiden kwam steeds meer verzet tegen het beleid van Willem I.³³ Ook in Noord-Brabant, waar 88 procent van de inwoners katholiek was,³⁴ waren geluiden te horen tegen het antikatholieke beleid van Willem I. Men wilde behoud van de bestaande kloosters en het recht om nieuwe te stichten, vrijheid van onderwijs, en beëindiging van de achterstelling van katholieken bij benoemingen voor openbare ambten.³⁵ De Brabantse onvrede blijkt tevens uit de grote petitiestroom in het najaar van 1829. De meeste petities werden vanuit het Zuiden naar de Staten-Generaal gestuurd, maar ook 74 Noord-Brabantse gemeenten uitten hierin hun grieven,³⁶ waaronder Oudenbosch:

Wij verlangen de afschaffing der gelegenheids wetten van 1815 en 1819, de vrijheid der drukpers in den geest van artikel 227 der grondwet ter handhaving onzer burgerlijke en godsdienstige regten, de onafhankelijkheid der regters en organisatie der regterlijke magt, de vernietiging van het onderwijs monopolie en der zelve volkomene vrijheid, de spoedige en getrouwe uitvoering van het concordaat.³⁷

In deze petitie vroegen de inwoners van Oudenbosch niet alleen om 'vernietiging van het onderwijs monopolie', maar ook om vrijheid van drukpers en onafhankelijke rechtspraak. Hieruit blijkt dat zij, door hun streven naar vrijheid voor hun Kerk, ook de liberale roep om andere vrijheden, die vooral in het Zuiden klonk, goed hoorden.³⁸

Onrust na een opera

Op 25 augustus 1830 ontstond in Brussel na opvoering van de opera *La Muette de Portici*, over de Napolitaanse volksofstand tegen het Spaanse gezag in 1647, onrust onder de theaterbezoekers. Het liep uit op rellen en ongeregelheden, waarbij een aantal panden van regeringsgezinde pers en bestuurders het flink te verduren kregen. Politie en leger besloten om niet te in te grijpen, in de hoop verdere escalatie te voorkomen. Omdat dus hulp van die kant uitbleef, vormde zich een burgerwacht om de orde te herstellen. Deze trok vervolgens de macht naar zich toe en vroeg de koning om onmiddellijke inwilliging van de grieven in het Zuiden.³⁹

Terwijl de opstand zich uitbreidde naar andere Belgische steden, stuurde Willem I zijn twee zonen, kroonprins Willem en prins Frederik, naar Brussel om de rust te herstellen. Volgens de *Rotterdamsche Courant* werd de kroonprins hartelijk ontvangen: 'Voor het stadhuis gekomen nam Zijne Koninkl. Hoogheid den hoed af en riep *Leve de Koning!* welke kreet door het volk herhaald werd, dat er ook die van *leve de Prins!* bij voegde.'⁴⁰ De krant had goede hoop dat de rust in het Zuiden snel terug zou keren. De *Noord-Brabander* en het *Provinciaal Dagblad* stonden hier echter anders tegenover: de kranten meldden dat er tevens 'Leve de vrijheid!' en 'Weg met Van Maanen' werd geroepen – Cornelis Felix van Maanen was minister en had een grote rol gehad in de, door Zuidelijke Nederlanders gehate, taalpolitiek – en benadrukten dat de stedelingen de Brabantse kleuren rood, geel en zwart droegen.⁴¹ In deze kranten kwam niet het beeld naar voren dat de situatie snel weer tot rust gebracht zou zijn; zij namen de opstand een stuk serieuzer.

Zowel de *Rotterdamsche Courant* als de Noord-Brabantse kranten spraken van loyaliteit van inwoners van het Zuiden aan de koning en de prinsen. Vooral de Brabantse kranten benadrukten dat de opstandelingen slechts wilden dat gehoor werd gegeven aan hun grieven.⁴² Aangezien deze grieven ook in Noord-Brabant speelden, stonden deze kranten niet afkeurend tegenover die eis. De *Groninger Courant* stelde echter dat prins Willem erg slecht behandeld werd in Brussel en dat de inwoners allerlei beledigingen naar hem riepen. Deze krant stelde snel vast dat zij niet meer trouw waren aan de koning, een veel zwaarder vergrijp.⁴³ De *Groninger Courant* had nog wel de hoop dat het 'schandelijke' oproer van 'ettelijke muiters en plundersaars' tot bedaren gebracht kon worden.⁴⁴

De reacties van de koning en de kroonprins op de situatie in het Zuiden waren tegenstrijdig. Aan de ene kant gaf de koning niet toe aan de politieke eisen van het Zuiden, aan de andere kant was het de kroonprins die in Brussel een administratieve scheiding voorstelde.⁴⁵ Terug in Nederland legde hij dit plan voor aan Willem I en vermeldde hierbij dat:

Men heeft verklaard, alles grondwettiglijk te willen behandeld hebben, en men heeft plegtig, betuigd, geene andere dijnastie te begeeren, dan die, welke het koningrijk regeert, onder voorwaarde echter, zoo men zegt, dat de beide deelen van het rijk een afzonderlijk bestuur onder hetzelfde hoofd zouden uitmaken.⁴⁶

Volgens dit voorstel kregen Noord en Zuid ieder een eigen bestuur onder het gezag van Willem I. De *Noord-Brabander* was van mening dat vanaf dat moment 'de afscheiding van België en Holland [was] besloten, en die afscheiding alleen weegt op, tegen de herstelling

30 Van Zanten, *Schielijk, Winzucht, Zwaarhoofd en Bedaard*, 32-34.

31 De Rooy, *Republiek van rivaliteiten*, 23.

32 Van den Eerenbeemt, 'Inleiding: het historisch kader', 21-22; Veraghtert, 'Van ambachtelijke nijverheid naar industriële produktie', 227.

33 Wielenga, *Geschiedenis van Nederland*, 215-217.

34 De Rooy, *Republiek van rivaliteiten*, 27.

35 Van den Eerenbeemt, 'Inleiding: het historisch kader', 22; Van Velthoven, *Stad en Meierij*, dl. II, 47.

36 Van den Eerenbeemt, 'Inleiding: het historisch kader', 22.

37 NA, TK, inv.nr 988, Petitie van gemeente Oudenbosch aan de Staten-Generaal op 9 maart 1829.

38 Van Kempen, 'Een emanciperend gewest', 83.

39 Van Kempen, 'Een emanciperend gewest', 83; Wielenga, *Geschiedenis van Nederland*, 225.

40 *Rotterdamsche Courant*, 4 september 1830.

41 *Noord-Brabander*, 7 september 1830; *Provinciaal Dagblad*, 4 september 1830.

42 *Noord-Brabander*, 4 september 1830; *Provinciaal Dagblad*, 7 september 1830.

43 *Groninger Courant*, 2 en 10 september 1830.

44 *Groninger Courant*, 2 september 1830.

45 Van Zanten, *Schielijk, Winzucht, Zwaarhoofd en Bedaard*, 285.

46 *Provinciaal Dagblad*, 5 september 1830.

van alle grieven'.⁴⁷ De krant verwachtte dat dit voorstel in zowel Noord als Zuid zou worden toegejuicht, maar sprak zelf zijn zorgen uit. Hij beschouwde de uitvoering als onmogelijk, omdat financiële, administratieve en economische systemen dan gescheiden zouden moeten worden. De krant zag een scheiding als 'ongelukkig' en stelde zichzelf de vraag waar Noord-Brabant dan bij zou gaan horen.⁴⁸ Hij hoopte dat de Staten-Generaal zouden proberen een scheiding te voorkomen.⁴⁹ De *Groninger Courant* stelde zichzelf praktischer op: 'Ten gevolge van dit voorstel, zullen de Staten-Generaal, [...] moeten worden opgeroepen, om eene verandering in de Grondwet te maken.'⁵⁰ Volgens de krant lag de scheiding in feite al vast en was de volgende stap dat de Staten-Generaal aan de slag moesten gaan om dit uit te werken. In tegenstelling tot de *Noord-Brabander* betreurde deze krant een mogelijke breuk met België niet. Begin september legde Willem I de Staten-Generaal het plan van de administratieve scheiding voor.

Oranje versiersels en gebrek aan bier

Ondertussen hield het Noorden met argwaan Noord-Brabant in de gaten. De Brabanders deelden veel waarden en gewoonten met het Zuiden, en ook zij hadden het jaar ervoor hun grieven duidelijk kenbaar gemaakt. Noord-Nederlanders vroegen zich af of zij wel goede vaderlanders waren.⁵¹ Op 7 september deed de *Noord-Brabander* verslag van de maatregelen die door de overheid genomen waren als voorbereiding op mogelijke ongeregelde heden in 's-Hertogenbosch. Zo hadden soldaten enige barakken betrokken en was er geschut klaar-gezet. De krant meldde dat deze maatregelen van 'weinig vertrouwen op stads ingezetenen schijnen aan te duiden' en dat het 'stil en rustig' was onder zijn inwoners, 'van wiens vreedzaam en braaf gedrag men evenwel verzekerd kon wezen'.⁵²

Toch hadden in Noord-Brabant wel degelijk enkele voorbeelden van verzet plaatsgevonden. Zo riep een paar schoenmakers in Waalwijk de kreet 'Leve De Potter!' (Louis de Potter was een politiek opposant van Willem I uit het Zuiden en werd leider van het Voorlopig Bewind in Brussel). Ook hadden geestelijken en gemeenteambtenaren in Bostel mannen afgeraden om in militaire dienst te treden.⁵³ Het grootste gedeelte van de Brabantse bevolking hield zich echter afzijdig.⁵⁴ Die rust verschilde van zowel de onrust in Brussel als de situatie in Den Haag. Het *Provinciaal Dagblad* vertelde over deze stad:

De gebeurtenissen in het Zuidelijke gedeelte des rijks voorgevallen, hebben in de Noordelijke gewesten eenen diepen indruk en bijzonder op de gemoederen der ingezetenen van deze residentie gemaakt. Velen, begeerende door een openlijk teeken hunne gehechtheid aan het regerende huis en voornamelijk aan den koning te doen kennen, hebben in den avond van zondag zich met Oranje versierd, hetwelk den volgenden dag door bijna alle ingezetenen gevolgd is.⁵⁵

In Noord-Brabant was er geen sprake van dat men zich versierde met oranje. Hier was veel minder enthousiasme voor het verzet tegen België dan in andere Noordelijke provincies. Dit is tevens terug te zien in het aantal aanmeldingen voor het leger. Waar de *Groninger Courant* trots kon melden dat studenten van de hogeschool uit liefde voor het vaderland vrijwillig in dienst waren gegaan,⁵⁶ moest Van den Bogaerde, gouverneur van Noord-Brabant, toch echt toegeven dat in zijn provincie de desertie onder dienstplichten uitermate hoog was.⁵⁷

In het Noorden sprak men zich duidelijker uit. Zo stuurden de inwoners van Groningen een adres aan koning, waarin ze hun verontwaardiging uitspraken over het uitbreken van een opstand tegen het bewind van de koning, terwijl de koning juist 'alleen leeft voor zijn volk'.⁵⁸ In de *Rotterdamsche Courant* werd een adres van de beide Kamers aan de koning aangehaald, waarin gesteld werd dat het oproer 'bij alle ware Nederlanders een niet minder diep gevoel van smart en verontwaardiging [moet] verwekken'.⁵⁹ Tegelijkertijd hadden deze beide kranten nog steeds de hoop dat het oproer mee zou vallen. Zo schreef de *Rotterdamsche Courant* dat ook veel Belgen tegen een scheiding waren en dat velen van hen de wapens op hadden gepakt om juist de plunderaars in toom te houden.⁶⁰ In een ingezonden brief in de *Groninger Courant* was een lezer van mening dat de opstand niet zo erg was als dat men dacht. Er was sprake van opruiing door een paar partijen, maar het volk hield zich stil. Hij sloot de brief veelzeggend af met de woorden: 'Men zegt hier, dat er te Brussel gebrek aan bier komt; zoo dat waar is, dan loopt de revolutie op een einde'.⁶¹

Het *Provinciaal Dagblad*, dat tot nu toe echter vrij feitelijk verslag had gedaan van de gebeurtenissen in het Zuiden, leek eind september zijn geduld te verliezen: 'Het wordt tijd, om aan deze verslindende anarchie [...] een einde te maken'.⁶² Hieruit komt naar voren dat volgens de krant het oproer niet uit zichzelf zou doodbloeden, maar dat ingrijpen vanuit het Noorden nodig was. De orde moest er hersteld worden, zodat het Verenigd Koninkrijk kon blijven bestaan. Ook de *Noord-Brabander* sprak er nog steeds niet van dat de rust snel weer terug zou keren in Brussel. In plaats daarvan kwam meerdere malen de angst voor een scheiding naar voren.⁶³ Deze angst voor een scheiding van het Koninkrijk maakte dat de Noord-Brabantse kranten de opstand in België veel serieuzer namen dan de *Groninger* en *Rotterdamsche Courant*. In een ingezonden brief stelde een man dat het oproer voorkomen had kunnen worden als de regering maar naar de, overigens gerechtvaardigde, grieven van de Belgen had geluisterd. Nu hoopte hij dat God zijn wensen verhoorde en de verschillen tussen Noord en Zuid opgelost konden worden zonder een scheiding van beide landsdelen.⁶⁴

De scheiding

Het lijkt bijna of de koning aan de oproep van het *Provinciaal Dagblad* gehoor gaf, want op 23 september trokken Noord-Nederlandse troepen, onder leiding van prins Frederik, Brussel binnen. Voor de Noordelijke kranten was de situatie in de stad vanaf dat moment onduidelijk, en zij konden slechts meldingen doen van geruchten dat de gevechten er heftig aan toe

47 *Noord-Brabander*, 7 september 1830.

48 *Noord-Brabander*, 7 september 1830.

49 *Noord-Brabander*, 9 september 1830.

50 *Groninger Courant*, 7 september 1830.

51 Van Oudheusden, *Verhalen van Brabant*, 198.

52 *Noord-Brabander*, 7 september 1830.

53 Van den Eerenbeemt en Linders-Rooijendijk, *Vreemde militairen*, 154.

54 Van Velthoven, *Stad en Meierij*, dl. II, 61.

55 *Provinciaal Dagblad*, 3 september 1830.

56 *Groninger Courant*, 17 september 1830.

57 Hoffman, *Noord-Brabant en de Opstand*, 207.

58 *Groninger Courant*, 10 september 1830.

59 *Rotterdamsche Courant*, 25 september 1830.

60 *Rotterdamsche Courant*, 9 en 16 september 1830.

61 *Groninger Courant*, 17 september 1830.

62 *Provinciaal Dagblad*, 24 september 1830.

63 *Noord-Brabander*, 7, 9, 11 en 23 september 1830.

64 *Noord-Brabander*, 11 september 1830.

gingen.⁶⁵ Na drie dagen moest het leger zich terugtrekken. Hierover meldde de *Rotterdamsche Courant* dat de militairen zich 'met uitstekende dapperheid [...] gehandhaafd hebben', maar dat ze werden aangevallen door 'eene massa opstandelingen' en om die reden 'de stad vooreerst aan haar lot [heeft] te moeten overlaten'.⁶⁶ Volgens de krant was Brussel dus slechter af zonder aanwezigheid van de militairen, aangezien het aan zijn lot overgelaten werd. De Belgen zagen dit echter als een beslissende nederlaag voor het Noorden en richtten het Voorlopig Bewind op.⁶⁷

Op 29 september kwamen de Staten-Generaal tot een antwoord op de twee vragen die de koning hun begin september gesteld had, namelijk:

'Of de ondervinding de noodzakelijkheid heeft aangetoond, om de nationale instellingen te wijzigen.' En 'of, in dat geval, de betrekkingen, door de traktaten en door de grondwet, tusschen de twee groote afdelingen van het koninkrijk gevestigd, tot bevordering van het gemeenschappelijk belang, in vorm of aard, zouden behooren te worden veranderd.'⁶⁸

De Staten-Generaal beantwoordden beide vragen bevestigend en besloten daarmee tot een administratieve scheiding. Het was een nipte overwinning: op de eerste vraag stemden volgens het *Provinciaal Dagblad* 50 leden voor en 44 tegen; op de tweede vraag waren het respectievelijk 54 en 46 stemmen, waarna de Eerste Kamer het met 31 tegen 7 stemmen goedkeurde.⁶⁹ In de *Rotterdamsche Courant* werden een aantal Kamerleden die tegen hadden gestemd uitgelicht. Zij hadden tegen gestemd uit angst dat 'de zeven provincien welligt aan oude verdeeldheden zouden worden prijs gegeven'.⁷⁰ Opvallend is dat de *Rotterdamsche Courant* het nodig achtte de argumenten van tegenstemmers duidelijk te moeten maken voor de lezer. Nergens werden voorstemmers aan het woord gelaten. Blijkbaar waren de argumenten van voorstemmers voor de lezers zo vanzelfsprekend dat deze niet nog eens benoemd hoefden te worden. Een tegenstem leek daarentegen meer bijzonder te zijn.

Alle Noord-Brabantse afgevaardigden stemden tegen de administratieve scheiding.⁷¹ Zo ook Johannes Luyben, die aan het begin van de vergadering van de Staten-Generaal nog een redevoering gehouden had waarin hij beargumenteerde dat een scheiding niet nodig hoefde te zijn, een goede uitvoering van de wet kon de situatie in orde maken: 'Laten wij vereenigd blijven onder den scepter van Nassau!'⁷² Dat de *Noord-Brabander* dit volledige betoog overnam, laat het belang ervan voor de krant zien. Zelf zei de krant over het besluit tot afscheiding het volgende:

Hoe gelukkig ware het geweest, indien wijze en bedaarde raadslieden eenige weken vroeger Zijne Majesteit de noodzakelijkheid hadden voorgesteld, om op de eene of andere wijze de rampspoeden voor te komen, die nu zoo een schoon gedeelte van het rijk reeds geteisterd hebben. Het bloed van zoo vele braven en ongelukkigen zoude dan niet hebben gestroomd, noch de eigendommen van anderen niet zijn vernield geworden.⁷³

De krant benadrukte opnieuw dat een oproer voorkomen had kunnen worden; als eerder aan de grieven in het Zuiden tegemoet was gekomen, dan had ook deze scheiding voorkomen kunnen worden. De *Noord-Brabander* vertelde verder dat hij de koning steunde in dit besluit, maar dat hij verwachtte dat dit het oplossen van de verschillen tussen Noord en Zuid alleen nog maar moeilijker zou maken.⁷⁴ Net als in 1829 ontving Willem I vanuit Noord-Brabantse hoek enige kritiek op zijn beleid.

Tijd om te ontdekken hoe goed de administratieve scheiding werkte, was er echter niet. Op 4 oktober riep het Voorlopig Bewind in Brussel de onafhankelijkheid van België uit. De *Noord-Brabander* reageerde geschokt en publiceerde een stuk over hoe de situatie zo uit de hand kon lopen:

Intusschen zag men de volksbeweging te Brussel en in andere steden en provincien volgen, eerst en alleen met het verklaarde doel, om herstel van grieven te verkrijgen; en de wanhoop, om dit verlangen te bereiken en eenen waarborg te dezen voor het vervolg te bekomen, baarde het woord SCHEIDING.⁷⁵

Opnieuw vertelde de krant hoeveel Noord-Brabant met het Zuiden gemeen had qua 'ligging, geardeheid, zeden en godsdienst' en het maakte een verwijzing naar de generaliteitsperiode door te weigeren 'terug [te] treden tot de behandeling, die deze landstrecken door de vrijheid-minnende provincien hebben moeten ondergaan, het zij genoeg gezegd, dat derzelver ingezetenen nog minder dan stiefkinderen, ja, als bastaarden werden beschouwd'.⁷⁶ De krant was bang door deze gebeurtenissen weer in de oude positie van wingewest te geraken.

Het verschil tussen de Brabantse krant en de kranten van boven de rivieren was groot. Waar de *Noord-Brabander* de definitieve scheiding van Noord en Zuid betreurde, stelde de *Groninger Courant* zich opnieuw praktischer op en riep in navolging van de koning direct mannen op tot militaire dienst. Meerdere malen publiceerde de krant wervingen voor het leger,⁷⁷ en het plaatste tevens een publicatie van de burgemeester van Groningen die opriep deel te nemen aan de strijd.⁷⁸ Verder wist de krant te melden dat de oproep van de koning om de wapenen op te nemen in de Noordelijke provincies en in Groningen zelf 'met genoeg' werd ontvangen: 'Immers worden wij door den Koning niet opgeroepen, om den staat van België weder tot dien van vóór den 26 Augustus jl. terug te brengen, maar ter bescherming van onzen geboortegrond'.⁷⁹ Ook de *Rotterdamsche Courant* meldde het enthousiasme onder de Noordelijke inwoners voor de militaire dienst: 'De proclamatie des Konings is overal met geestdrift ontvangen. Elk een beijvert zich om deel te nemen aan de wapening of daartoe naar zijne vermogens mede te werken. Van alle kanten bieden zich vrijwilligers aan, en elk oogenblik groeit hun getal aanmerkelijk'.⁸⁰ Zij namen de wapens op voor het vaderland en voor de koning.⁸¹

65 *Groninger Courant, Noord-Brabander, Provinciaal Dagblad en Rotterdamsche Courant*, 28 september 1830.

66 *Rotterdamsche Courant*, 30 september 1830.

67 Van Zanten, *Schielijk, Winzucht, Zwaarhoofd en Bedaard*, 286.

68 *Provinciaal Dagblad*, 17 september 1830.

69 *Provinciaal Dagblad*, 5 oktober 1830.

70 *Rotterdamsche Courant*, 2 oktober 1830.

71 Van Velthoven, *Stad en Meierij*, dl. II, 63.

72 *Noord-Brabander*, 5 oktober 1830.

73 *Noord-Brabander*, 5 oktober 1830.

74 *Noord-Brabander*, 5 oktober 1830.

75 *Noord-Brabander*, 9 oktober 1830.

76 *Noord-Brabander*, 9 oktober 1830.

77 Bijvoorbeeld: *Groninger Courant*, 1, 5 en 8 oktober 1830.

78 *Groninger Courant*, 12 oktober 1830.

79 *Groninger Courant*, 12 oktober 1830.

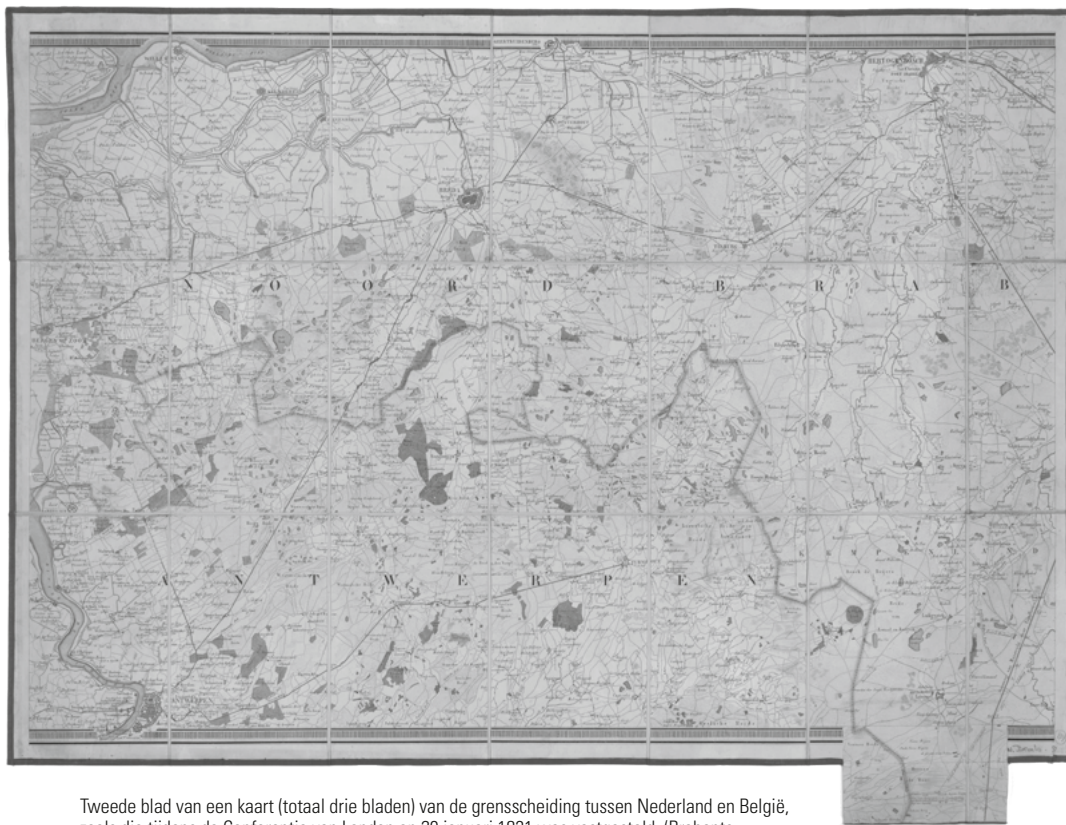
80 *Rotterdamsche Courant*, 9 oktober 1830.

81 *Rotterdamsche Courant*, 9 oktober 1830.

Hetzelfde stond in het *Provinciaal Dagblad* vermeld: vooral de steden Amsterdam, 's Gravenhage, Rotterdam, Dordrecht, Utrecht en Leiden droegen veel bij.⁸² Over de eigen stad 's-Hertogenbosch kon de krant dat echter niet zeggen; in Noord-Brabant was de desertie opnieuw hoog.⁸³ De vraag is of mannen weigerden het leger in te gaan vanwege pro-Belgische gevoelens of wegens andere redenen. Er zijn inderdaad een aantal voorbeelden waarin mannen overliepen naar Belgische zijde, maar deze waren in de minderheid.⁸⁴ Waarschijnlijker is dat veel Brabanders gehoor gaven aan de oproep van priesters tot lijdzaamheid. De verklaring van deze hoge mate van desertie is volgens historicus Hoffman het volgende:

De dienst werd door vele Noord-Brabanders vooral in het laatste kwartaal van 1830, uit gebrek aan vereenzelving met de strijd of met plicht in het algemeen, als een beproeving ervaren. Want verkozen ze zelden een schouder aan schouder met de Belgen, het aantal vrijwilligers voor het Noorden was evenmin florissant.⁸⁵

De bijzondere tussenpositie van Noord-Brabant komt hier opnieuw aan de orde. Uit de kranten kwam een beeld naar voren dat de Brabanders zich in de woelige septemberdagen al niet zo fel uitspraken als andere inwoners in het Noorden, en diezelfde houding is ook nu weer terug te zien in de mate van desertie.

Tweede blad van een kaart (totaal drie bladen) van de grensscheiding tussen Nederland en België, zoals die tijdens de Conferentie van Londen op 20 januari 1831 was vastgesteld. (Brabants Historisch Informatie Centrum, toegangsnummer 343, Collectie kaarten en tekeningen van het Rijksarchief in Noord-Brabant, inv.nr. 134)

De *Rotterdamsche Courant* vertelde op 9 oktober dat Van Sasse van IJsselt, een afgevaardigde van Noord-Brabant in de Tweede Kamer, bij het debat over de administratieve scheiding te kennen had gegeven dat, bij een eventuele scheiding, provincies zelf zouden moeten kunnen bepalen waar ze bij wilden horen. Dit impliceerde dat Noord-Brabant de mogelijkheid moest hebben om zich bij het Zuiden aan te sluiten.⁸⁶ Dat de *Rotterdamsche Courant* dit publiceerde na de onafhankelijkheidsverklaring van België laat zien dat de krant het als een mogelijkheid zag dat Noord-Brabant in deze situatie voor het Zuiden zou kiezen. Het *Provinciaal Dagblad* citeerde echter op 15 oktober de *Arnhemse Courant*, die zijn wantrouwen uitsprak over de oprechtheid van de Brabantse geestelijkheid die zich achter de koning had geschaard. Het *Provinciaal Dagblad* deed het af met de woorden dat het een 'opmerkelijk artikel' was.⁸⁷ Volgens de krant was het wantrouwen in de katholieke geestelijkheid niet nodig. Noord-Brabant, inclusief de geestelijkheid, stond achter de koning.

Halve Belgen

Dit wantrouwen bleef echter bestaan. Dat in Noord-Brabant minder opgewonden nationalistische en orangistische gevoelens heersten dan in de andere Noordelijke provincies, riep achterdocht op. In de *Noord-Brabander* werd op 16 oktober een brief van een Rotterdammer afgedrukt waarin de man vertelde dat men in Rotterdam geloofde dat 'het oproer elk oogeblik in de stad 's Bosch [kon] uitbarsten', er deden allerlei geruchten te ronde dat Noord-Brabant maar moeilijk in toom kon worden gehouden. De *Noord-Brabander* verzekerde de man daarop dat alles in de provincie 'stil en rustig' was en dat 'nog de minste wanorde plaats [had] gehad'.⁸⁸ Ook in de maanden daarna bleef het Noordelijke wantrouwen bestaan. De Moerdijk werd door de Noorderlingen gezien als scheidslijn tussen Hollandse en Belgische gezindheid.⁸⁹ Zoals een Noordelijke soldaat, die op weg naar het Zuiden door Noord-Brabant getrokken was, verwoordde: 'Men moet hier in Noord-Brabant [...] geene verhevene gevoelens van vaderlandsliefde en liefde voor den koning verwachten; dat zou bijna hetzelfde zijn, als van eenen akker, waarop onkruid gezaaid is, kostbaar graan tegemoet te zien.'⁹⁰

Er werden verschillende wetten aangenomen om de controle over en de rust in Noord-Brabant te behouden. Het verspreiden van oproerkreten en geruchten was verboden, communicatie met opstandige gewesten was verboden, en reizigers moesten zich melden bij aankomst in elke stad melden. De gouverneur van Noord-Brabant had in oktober tevens besloten dat er geen jaarmarkten en kermissen meer gehouden mochten worden in de provincie.⁹¹ Dit verbod werd in augustus 1831 nog eens verlengd.⁹² Daarnaast was de toespraak van Luyben voor de Kamerleden op 23 juni 1831, waarvan een deel in de inleiding geciteerd is, een reactie op het besluit van de regering om het aantal commissarissen en politieagenten in steden, waar het rustig was, te verdubbelen.⁹³ Luyben beargumenteerde dat het Noordelijke wantrouwen ongegrond was.

82 *Provinciaal Dagblad*, 12 oktober 1830.

83 Van den Broek, *De invloed van de Belgische Opstand*, 40.

84 Hoffman, *Noord-Brabant en de Opstand*, 213.

85 Hoffman, *Noord-Brabant en de Opstand*, 214.

86 *Rotterdamsche Courant*, 9 oktober 1830.

87 *Provinciaal Dagblad*, 15 oktober 1830.

88 *Noord-Brabander*, 16 oktober 1830.

89 Hoffman, *Noord-Brabant en de Opstand*, 196.

90 Costerus, *Brieven en Dagboek*, geciteerd in: Van Oudheusden, 'Beelden van Brabant', 432.

91 Van den Broek, *Invloed van de Opstand op Eindhoven*, 60, 62.

92 *Provinciaal Dagblad*, 19 augustus 1831.

93 Van Velthoven, *Stad en Meierij*, dl. II, 67.

Ook de burgemeester van Den Bosch noemde de geruchten over onrust in Noord-Brabant 'de verhevene Oostersche denkbeelden uit de duizend en eene nagt'.⁹⁴ Het lijkt er dus op dat de ingrijpende maatregelen niet nodig waren. In 1829 hadden Brabanders hun onvrede geuit in petities, maar het doel was nooit verzet of opstand geweest.⁹⁵ Toen deze er in België wel kwam, achtten de Brabantse kranten de grieven waaruit de opstand voortkwam rechtvaardig, maar de actie zelf niet. Met name het verlangen naar een scheiding werd door de kranten niet goedgekeurd. De scheiding kwam er toch en België verklaarde dat er nooit een Oranje op zijn troon zou komen. Met zo'n soort België voelde Noord-Brabant zich niet verbonden.⁹⁶ Nadat het de banden met het Zuiden verloren had, moest de provincie zich aanpassen aan de nieuwe situatie. Waar aanvankelijk geen overtuigende keuze werd gemaakt tussen Brussel en Den Haag, besefte men in de loop van 1831 dat het nodig was een nieuwe positie te vinden binnen Nederland.⁹⁷ Zo plaatste het *Provinciaal Dagblad* op 22 november 1830 een ingezonden brief van een kapitein bij de Noord-Brabantse schutterij. De man stoorde zich aan het wantrouwen van het Noorden, hij zag het als 'lagen, groven en onstaatkundigen lasteraar'. Het is veelzeggend dat hij deze brief eerst naar het *Algemeen Handelsblad* en de *Amsterdamschen Courant* had gestuurd, maar dat deze kranten hadden geweigerd de brief te plaatsen. Alleen het Noord-Brabantse lezerspubliek kon kennis nemen van zijn argument dat de provincie toch zeker zeventuizend mannen telde die onder de wapenen waren.⁹⁸ Verderop in het *Provinciaal Dagblad* stond een andere ingezonden brief, waarin een man zei de onschuld van de Noord-Brabanders te willen verdedigen en dat zij nog wel de kans zouden krijgen hun vaderlandsliefde te bewijzen:

De nijd had hem zoo gaarne met het hulsel van muiter bekleed en dat is hij, bij naauwkeurig onderzoek en bevind van zaken, waarlijk niet. De tijd zal het leeren, dat hij met warme vaderlandsliefde zijnen bodem zal weten te verdedigen, tegen alle onruststokers die zijne eer en faam, het dierbaarste wat hij bezit, zoeken te kwetsen.⁹⁹

Deze ingezonden brieven waren niet de enige in hun soort, en zij gaven aan dat Noord-Brabanders door andere inwoners uit het Noorden als volwaardige Nederlanders gezien wilden worden. Het is de vraag hoe groot het deel van de Brabantse bevolking was dat zich bij dit standpunt aansloot. In ieder geval werd het in de loop van 1831 rustiger in de provincie, de onrust van de eerste maanden na de opstand was nagenoeg verdwenen. De meeste inwoners van Noord-Brabant leken zich bij de nieuwe situatie neer te leggen.¹⁰⁰ De aanwezigheid van militairen door inkwartiering kon hiervoor tevens een extra motivatie geweest zijn, maar de mentaliteit van Brabanders in de negentiende eeuw is niet voor niets vaak met het woord 'lijdzaamheid' gekarakteriseerd.¹⁰¹ De term 'lijdzaamheid' verwijst naar de aanpassing van Brabanders in de nieuwe situatie, maar het wordt ook gebruikt in de betekenis dat betuttelend beleid door inwoners van de provincie werd geaccepteerd. Toen bijvoorbeeld de *Noord-Brabander* eind 1830 onder censuur kwam te staan, riep dit geen verzet op.¹⁰²

Na de opstand schaarde de landelijke pers en publieke opinie zich achter de koning. Gevoelens van nationale verbondenheid en de wens de eer van Nederland hoog te houden overheersten. Hierbinnen werd kritiek niet aangemoedigd, het ging om aanpassing en consensus. Dit was de algemene tendens in Nederland. Diegenen die zich daar niet naar gedroegen, kregen te maken met druk vanuit de overheid.¹⁰³ Gouverneur Van den Bogaerde zag de meningen die de *Noord-Brabander* publiceerde dan ook als een mogelijk gevaar. Om deze reden werd het laatste ongcensureerde nummer van de krant uitgebracht op

2 november 1830. De eerste anderhalf jaar na deze maatregel leed de inhoud van de krant er het meest onder. De opiniërende stukken verdwenen, de krant werd voornamelijk een nieuwsblad.¹⁰⁴ Volgens historicus Hoffman wist het blad de censuur echter nog best goed te omzeilen. Zo nam het bijvoorbeeld stukken over uit andere kranten, waar de eigen mening in verwoord werd. En de krant kon nog steeds ingezonden brieven plaatsen. Tevens bleef het bij een passieve censuur: voordat de krant gepubliceerd mocht worden, werd de inhoud gecontroleerd door een commissie. De krant werd dus niet gedwongen bijvoorbeeld bepaalde pro-gouvernementele stukken te plaatsen.¹⁰⁵ Op deze manier slaagde de krant erin om nog regelmatig zijn eigen mening naar voren te brengen.

De Tiendaagse Veldtocht in 1831

De dag na de onafhankelijkheidsverklaring van België had Willem I alle provincies opgeroepen de wapens op te nemen. Tot vechten kwam het voorlopig echter niet; door inmenging van Frankrijk en Engeland werd tussen Nederland en België een wapenstilstand gesloten. Koning Willem I hield zijn legers ingekwartierd in Noord-Brabant, klaar om ieder moment ingezet te worden. De grote mogendheden Frankrijk, Engeland, Rusland, Oostenrijk en Pruisen stelden begin 1831 vast dat België voor eeuwig neutraal zou zijn. In de loop van hetzelfde jaar stelden zij voorwaarden op om een definitieve regeling tussen België en Nederland te bewerkstelligen. De beide landen konden het hierover echter niet eens worden.¹⁰⁶ Ondertussen benoemde het Nationaal Congres van België Leopold van Saksen-Coburg tot koning van het land; op 21 juli legde hij zijn eed af. Dit was voor Willem I reden om een aanval op België niet langer uit te stellen.¹⁰⁷ Eind juli was in Noord-Brabant te merken dat er iets dreigde te gaan gebeuren: de koning en zijn zoons kwamen de ingekwartierde troepen inspecteren.

Op 26 juli deed de *Noord-Brabander* er verslag van dat de koning de eenheden had geïnspiceerd en daarna onder luid gejuich van de bevolking Den Bosch binnenkwam.¹⁰⁸ Het enthousiasme voor de dreigende gebeurtenissen was groot: alle kranten berichtten dat de koning en de prinsen overal in Noord-Brabant met gejuich en kreten als 'Leve de koning!' ontvangen waren door de bevolking en de soldaten.¹⁰⁹ Opvallend is wel dat de *Groninger* en *Rotterdamsche Courant* hiervan veel uitgebreider verslag deden dan de Brabantse kranten. Voor de *Noord-Brabander* kan de censuur hier een verklaring zijn geweest. Mogelijk ging de redactie uit zichzelf voorzichtiger schrijven om moeilijkheden met de controlecommissie te voorkomen. De *Groninger Courant* meldde over de inspecties:

94 Bericht van Verheijen, 4 april 1833, geciteerd in: Van Kempen, 'Een emanciperend gewest', 83.

95 Van den Eerenbeemt en Linders-Rooijendijk, *Vreemde militairen*, 150.

96 Van Velthoven, *Stad en Meierij*, dl. II, 67.

97 De Rooy, *Republiek van rivaliteiten*, 24.

98 *Provinciaal Dagblad*, 22 november 1830.

99 *Provinciaal Dagblad*, 22 november 1830.

100 Van den Broek, 'Invloed van de Opstand op Eindhoven', 49, 55; Van den Eerenbeemt en Linders-Rooijendijk, *Vreemde militairen*, 153, 154.

101 Van Oudheusden, 'Beelden van Brabant', 432.

102 Van Oudheusden, 'Beelden van Brabant', 432.

103 Wielenga, *Geschiedenis van Nederland*, 229.

104 Van Breukelen, 'De *Noord-Brabander* in de Brabantse politieke cultuur', 185.

105 Hoffman, *Noord-Brabant en de Opstand*, 166-167, 170, 172, 177.

106 Wielenga, *Geschiedenis van Nederland*, 227.

107 Witte, *Het verloren koninkrijk*, 306.

108 *Noord-Brabander*, 26 juli 1831.

109 *Groninger Courant*, *Noord-Brabander*, *Provinciaal Dagblad*, 26 juli 1831; *Rotterdamsche Courant*, 28 juli 1831.

Schoon was het aanzien der zoo vele duizenden (22,000) onzer gewapende verdedigers, aldaar vereenigd, om hunnen geliefden Monarch, voor wien elk Nederlander goed en bloed veil heeft, te ontvangen. Met brandend verlangen verbeidde men den *Vader des Vaderlands*, en naauwelijks was Hij in het gezigt van den regtervleugel van het legerkorps [...], of de juichtoonen van *Leve de Koning! Leve de Prins van Oranje! Leven de Prinsen!* Deden zich tot aan den linkervleugel [...] hooren; waarop deze vreugdekreet, zoowel door troepen als onder de duizenden aanschouwers, algemeen werd.¹¹⁰

De *Rotterdamsche Courant* citeerde een gesprek tussen een aantal hoofdofficieren van het leger, waarin zij spraken over de geestdrift, liefde en trouw van het Nederlandse leger. Zij dachten dat het tijdstip waarop Nederland 'den vijand onder de oogen [zal] zien' misschien wel zeer dichtbij was. De gedachte daaraan liet 'tranen van opgewekt vaderlandsch gevoel [...] langs de wangen der oudste krijgslieden [biggelen]'.¹¹¹ Dat dit op deze manier in de *Rotterdamsche Courant* stond, laat het enthousiasme van de krant voor een confrontatie met de opstandelingen zien.

Op 2 augustus 1831 viel het Nederlandse leger, onder leiding van prins Willem, België binnen:

Het lang verbeide VOORWAARTS heeft eindelijk geklonken. Het hoofdkwartier verlaat nog heden onze muren; de troepen zeggen het kamp en hunnen kantonnementen vaarwel en eerstdaags zal het gedonder van het geschut het beginnen der vijandelikheden aankondigen, opdat het zwaard moge herstellen wat de zachtmoedigheid niet vermogt; opdat oud-Nederlands regten, door onderhandelingen miskend, door dapperheid worden gehandhaafd.¹¹²

In een dagorder aan de militairen herinnerde de kroonprins hen aan het doel van deze veldtocht: 'geen zucht tot veroveringen doet ons *voorwaarts* trekken, daar wij niets anders bedoelen, dan overeenkomstig de [...] voorwaarden van scheiding tusschen Holland en België te verzekeren, welke door de bemiddelende Mogendheden als billijk zijn erkend'.¹¹³ De veldtocht was niet uit wraak- of veroveringszucht, maar om goede scheidingsvoorwaarden voor Nederland te verkrijgen van de grote mogendheden. Dit werd vooral door de *Rotterdamsche* en *Groninger Courant* meerdere malen herhaald. De onderhandelingen met het Nationaal Congres duurden nu al maanden en er kwamen steeds maar geen goede voorwaarden voor Nederland uit, volgens de kranten. België werd bevoorreed en dus was het nodig om de wapens op te nemen en goede voorwaarden af te dwingen. Het enige doel was het behouden van de vrede, en daarom gingen de onderhandelingen ondertussen gewoon door. De aanval op België was dus volledig rechtvaardig volgens hen.¹¹⁴ Ook in het *Provinciaal Dagblad* was deze boodschap nog wel terug te lezen,¹¹⁵ maar in de *Noord-Brabander* kwam het haast niet naar voren. Opvallend is dat deze krant erg feitelijk verslag deed van de gebeurtenissen, terwijl hij juist net na de opstand in grote mate zijn eigen mening naar voren bracht. Dit was het gevolg van de censuur.

Voor Noord-Brabant was de Tiendaagse Veldtocht een kans om zijn liefde voor het vaderland te tonen. Al eerder, bij de lentelichting van 1 april 1831, hadden Brabanders een andere inzet laten zien dan voorheen. In tegenstelling tot de eerste maanden na de opstand, viel de desertie nu erg mee. Van de 1120 manschappen kwamen er 993 netjes opdagen, 81 werden bestempeld als voortvluchtig.¹¹⁶ Ondertussen waren de voortvluchtigen van 1830 echter nog niet terug. In de *Noord-Brabander* liet gouverneur Van den Bogaerde weten dat deze deserteurs nog tot 20 oktober 1831 uitstel kregen om straffeloos terug te komen.¹¹⁷ Het *Provinciaal Dagblad* hoopte dat: 'die weinigen, welke aan verkeerden invloed of raadgevin-

gen het oor mogten geleend hebben, door het zoo löffelijk voorbeeld van de zoo talrijk opgekomen aangemoedigd, [...], zich alnog zullen haasten, om aan hunne verpligting te voldoen'.¹¹⁸ Het lijkt erop dat er gehoor werd gegeven aan de kranten: uiteindelijk waren er van de 817 deserteurs nog 487 teruggekomen.¹¹⁹ Ook de gewone bevolking liet van zich horen. Een Noordelijke soldaat vertelde over de blijdschap van Brabanders en over hoe zij de soldaten aanmoedigden:

Die edele Noord-Brabanders, wat hebben we die goede mensen dikwijls miskend; zo groot is hun gehechtheid aan de goede zaak, zo groot hun genegenheid voor de Koning, hun blijdschap over onze overwinningen, dat allen, tot de geringste bewoners toe, 's avonds hun woningen hadden geillumineerd.¹²⁰

Het Nederlandse leger boekte successen in België. De militairen kregen de provincies Antwerpen en Limburg in handen, en rukten op richting Brussel. De kranten deden uitgebreid verslag van de gevechten en de voortgang van het leger. 'De berigten uit het leger luiden over het algemeen zeer gunstig en dragen blijken van den voorspoedigen voortgang der bewegingen,' aldus het *Provinciaal Dagblad*.¹²¹ De *Groninger Courant* plaatste een bemoediging aan het volk:

Terwijl onze vrienden en broeders en zonen strijden, verzorgen wij hen en de hunnen; bidden wij voor hen den zegen des Allerhoogsten. [...] De schim van Van Speyk waart door de reijen onzer dapperen. Indien ieder Nederlanders hem wil volgen, kan geheel Europa ons niet ten onder brengen.¹²²

Uit de kranten kwam een gevoel van enthousiasme voor de goede zaak naar voren. Maar op 11 augustus citeerde de *Noord-Brabander* uit een Franse krant het volgende: 'De vrede van Europa, verstoord door den Koning van Holland, zal bevestigd worden'.¹²³ Frankrijk kwam België te hulp door een leger te sturen. Alle kranten, met uitzondering van de *Noord-Brabander*, meldten tevens dat kranten in Engeland inmiddels op de hoogte waren van de gebeurtenissen in België en met een 'zeer honende taal' jegens Nederland hierover schreven.¹²⁴ Vooral de *Groninger Courant* was hier boos over en noemde de berichten onredelijk en opgeblazen.¹²⁵ Engeland greep verder echter niet in, maar keek toe hoe Frankrijk België binnentrok.

Toen Willem I te horen kreeg dat de Franse troepen in aantocht waren, gaf hij het Nederlandse leger bevel zich terug te trekken. Op 12 augustus werd een wapenstilstand gesloten. Nederland behield Maastricht, Luxemburg en Antwerpen. De kroonprins schreef in een dagorder zeer positief over deze uitkomst. Hij prees de soldaten om hun dapperheid en moed, en sprak zijn bewondering uit voor de successen die ze behaald hadden: 'Wij hebben nu onze

110 *Groninger Courant*, 29 juli 1831.

111 *Rotterdamsche Courant*, 28 juli 1831.

112 In zowel het *Provinciaal Dagblad*, bijvoegsel bij 2 augustus 1831, als in de *Groninger Courant* van 5 augustus 1831.

113 *Noord-Brabander*, 6 augustus 1831.

114 Bijvoorbeeld: *Rotterdamsche Courant*, 2, 4 en 6 augustus 1831; *Groninger Courant*, 5 en 9 augustus 1831.

115 Bijvoorbeeld in het *Provinciaal Dagblad* van 6 augustus 1831.

116 Hoffman, *Noord-Brabant en de Opstand*, 209.

117 *Noord-Brabander*, 4 oktober 1831.

118 *Provinciaal Dagblad*, 14 oktober 1831.

119 Hoffman, *Noord-Brabant en de Opstand*, 210.

120 W.E. van Dam van Isselt, *1831-1 augustus-1931*, geciteerd in: Hoffman, *Noord-Brabant en de Opstand*, 214.

121 *Provinciaal Dagblad*, 6 augustus 1831.

122 *Groninger Courant*, 9 augustus 1831.

123 *Noord-Brabander*, 11 augustus 1831.

124 *Rotterdamsche Courant*, 9 augustus 1931; *Provinciaal Dagblad*, 10 augustus 1831.

125 *Groninger Courant*, 12 augustus 1831.

taak volbragt. Wij hebben gedaan wat Koning en vaderland van ons eischten. Wij hebben gezegevierd over den vijand, tegen wien wij ten strijde zijn gegaan.' Met eer keerden de soldaten terug naar Nederland, omdat de koning een schikking had bereikt met Frankrijk.¹²⁶ Ook de kranten waren zeer tevreden met deze uitkomst. Het *Provinciaal Dagblad* schreef: 'De dag van 12 augustus 1831 heeft onze oud Nederlandsche armée overladen aanschouwd met de onverwelkbare lauweren eener volkomen zegenpraal.'¹²⁷ In tegenstelling tot 1830, toen de kranten een verschillende kijk hadden op de Belgische Opstand, zaten zij tijdens de Tiendaagse Veldtocht op één lijn: de militaire expeditie was een succes, waarin Nederland eer voor zichzelf had behaald en dus zijn doelen had bereikt. De moed en dapperheid van soldaten werd geprezen, met eer keerden zij terug naar Nederland. 'Hebben onze dapperen in weinige dagen den roem verworven van verschrikkelijk te zijn in den strijd, niet minder lof oogsten zij in wegens hunne menschlievendheid, na het eindigen daarvan,' schreef de *Rotterdamsche Courant*.¹²⁸ De soldaten waren volgens de krant dapper, maar ook menslievend tegenover hun vijanden geweest; zij hadden de Belgische krijgsgevangenen goed behandeld.

Noord-Brabant tijdens en na de Veldtocht

De Tiendaagse Veldtocht had de kracht van Nederland aangetoond. België daarentegen had de hulp van Frankrijk in moeten roepen. Willem I had nu een sterkere onderhandelingspositie in de Londense Conferentie van de grote mogendheden, en de voorwaarden voor de scheiding werden inderdaad ten voordele van Nederland aangepast. Toch weigerde de koning dit Verdrag van de 24 Artikelen te ondertekenen, hij wilde meer voordelen behalen.¹²⁹ Omdat een definitieve regeling zo niet werd bereikt, bleef het Nederlandse leger ingekwartierd in Noord-Brabant.

Tijdens de Tiendaagse Veldtocht hadden ook vele Noord-Brabanders hun enthousiasme voor de strijd getoond. Zoals uit het eerdere citaat van de soldaat al bleek, juichten de inwoners van Noord-Brabant de overwinningen in België toe. Voor hen bleef de strijd niet op een afstand; gewonde soldaten werden in de provincie verzorgd. Zusters van het ziekenhuis in Den Bosch lieten in de *Noord-Brabander* een oproep plaatsen aan de lezers om 'pluksel en scheurlinnen' te komen brengen, zodat de 'dapperen', wier 'bloed voor Koning en Vaderland vloeit', goed verzorgd konden worden.¹³⁰ Iets meer dan een week later bedankten zij voor 'de algemene bereidwilligheid' die ze ondervonden hadden: velen hadden linnen geschonken.¹³¹ Ook luitenant-generaal Vermasen wilde via de krant de inwoners bedanken voor hun belangstelling voor het lot van de soldaten.¹³² In de *Noord-Brabander* werd duidelijk een positief beeld geschetst van de inzet van de inwoners van de provincie.

De krant was hierin niet de enige. Uit Noord-Brabant had de Bossche schutterij deelgenomen aan de gevechten. De schutterij stond onder het opperbevel van Cort Heyligers, die aan gouverneur Van den Bogaerde de moed van de Bosschenaren prees:

De Kompagnie terugkeerende, ontvangt daarom mijn getuigenis, zij wèl en met moed haren plicht betracht heeft, en laat bij mij het vertrouwen achter, dat de schutterij van 's-Hertogenbosch daar, waar de zaak van het vaderland zulks vordert, op de roepstem des Konings zal toeschieten.¹³³

De inwoners van Noord-Brabant waren trots op de schutterij. Amateurschilder Johan Versfelt schilderde de Bossche markt op het moment dat de Bossche schutterij terugkeerde (onder-

staande afbeelding). Dit thema moest de trouw en vaderlandsliefde van Brabanders laten zien aan de inwoners in andere provincies die hen nog steeds wantrouwden. Dit werd ook benadrukt door de twee wapperende Nederlandse vlaggen aan weerszijden van het schilderij. In de loop van 1831 had Noord-Brabant voor het Noorden gekozen.

De Bossche Markt, geschilderd door J. Versfelt in 1831. (Eigendom van de Illustre Lieve Vrouwe Broederschap)

Maar het wantrouwen in het Noorden bleef. Op 19 november 1831 citeerde de *Noord-Brabander* een ingezonden brief uit het *Amsterdamsch Handelsblad*, die stelde dat Noord-Brabantse soldaten niet tegen de Belgen zouden moeten mogen vechten vanwege hun gedeelde religie. De *Noord-Brabander* reageerde hier fel op en kondigde een antwoord aan dat over maar liefst vier edities van de krant verdeeld zou worden. De krant stelde dat Brabanders al blijk hadden gegeven van hun trouw aan vorst en vaderland. De Bossche schutters hadden toch zeker niet tegen de Turken gevochten, maar juist tegen hun medekatholieken. De Noord-Brabander was een goed soldaat geweest.¹³⁴ Ook Van den Bogaerde verdedigde de Brabanders. In een redevoering voor de Provinciale Staten, die de *Noord-Brabander* integraal had gedrukt, zei hij dat ook de inwoners van zijn provincie hadden bijgedragen aan de Tiendaagse Veldtocht en dat ze niet klaagden over de lasten van inkwartiering. De gouverneur somde vervolgens de goede daden van Brabantse inwoners op: het aandeel van de Bossche schutterij in de Veldtocht, de verzorging van gewonde soldaten, het

126 *Noord-Brabander*, 18 augustus 1831.

127 *Provinciaal Dagblad*, 16 augustus 1831.

128 *Rotterdamsche Courant*, 18 augustus 1831.

129 Witte, 'De constructie van België, 1828-1847', 107.

130 *Noord-Brabander*, 9 augustus 1831.

131 *Noord-Brabander*, 18 augustus 1831.

132 *Noord-Brabander*, 20 augustus 1831.

133 J.P. van Blarkom, *De mobiele Bossche Schutterij* (1935), geciteerd in: Van Velthoven, *Stad en Meierij*, dl. II, 68.

trouw op komen dagen voor de militaire lichte van 1831, het goed gedrag van de schutters, en het keurig betalen van rijksbelastingen.¹³⁵ Al deze feiten moesten de goede inzet en vaderlandsliefde van Noord-Brabant onderstrepen.

Inkwartiering

Na de Tiendaagse Veldtocht bleef Nederland op voet van oorlog met België. Om deze reden bleven militairen ingekwartierd in Noord-Brabant. Het ging hierbij om zo'n 50.000 tot 60.000 soldaten die op Brabantse bodem gekantonneerd lagen.¹³⁶ Dit vroeg veel van de lokale bevolking, die op dat moment ongeveer 380.000 mensen bedroeg. Er waren dus verhoudingsgewijs erg veel militairen geleverd in de provincie.¹³⁷ Aanvankelijk werden ze zo veel mogelijk ondergebracht in kazernes en leegstaande gebouwen, maar deze zaten al snel vol. Hierna moesten zij dus bij Brabantse burgers ingekwartierd worden. Dit gebeurde bij ongeveer acht tot tien procent van de militairen. De duur kon verschillen van enkele nachten tot min of meer permanente inkwartiering. Ook het aantal militairen dat in zo'n woning verbleef, verschilde. Dit was afhankelijk van het totaal aantal aanwezige militairen, de hoeveelheid geschikte woningen en de grootte van de woning. Een Brabants gezin kon twee militairen toegewezen krijgen, maar ook tien.¹³⁸

De inkwartiering vroeg veel van de inwoners van Noord-Brabant. Per ingekwartierde militair kreeg het gezin 35 cent per dag om hem te onderhouden. Het is echter de vraag in hoeverre dit toereikend was. Voor de militair moest extra voedsel gekocht worden, en bijvoorbeeld ook extra stro voor een bed. Door de inkwartiering steeg de vraag naar producten, en dus stegen de prijzen. De hele inkwartieringsperiode tot 1839 is er inflatie opgetre-

Legerkamp in Rijen. (Wikimedia Commons)

den, terwijl de vergoeding van 35 cent hetzelfde bleef.¹³⁹ Daarnaast verloren veel boerenfamilies inkomsten uit huisnijverheden, omdat daar nu minder tijd en ruimte voor was.¹⁴⁰ Toen het *Rotterdamsch Dagblad* stelde dat Brabanders niet dankbaar genoeg waren voor de inkwartiering, reageerde de *Noord-Brabander* fel:

Men moet echter goed bedenken, dat een grensprovincie het bij oorlog altijd het zwaarst te verduren heeft; de noorderlingen vinden, dat wij de gunst der inkwartiering onwaardig zijn, omdat we de "35 cents daags per man" als onvoldoende aanmerken, maar realiseren ze zich wel, dat de soldaten jenever eisen, en eieren en vet besmeerd brood, dat ze met varkensvlees en de schuur geen genoeg nemen?¹⁴¹

Daarnaast werd de vrijheid en bewegingsruimte van inwoners ingeperkt, simpelweg door het gedwongen worden onderdak te verlenen, maar ook door beperkt te worden in het uitgaansleven en reizen.¹⁴²

Er konden conflicten ontstaan tussen inwoners en militairen. Brabanders klaagden dat de militairen zouden stelen, zouden vloeken, dronken zouden zijn en achter de meisjes aan zouden zitten.¹⁴³ Zo klaagde een inwoner van Heeze over de doortrekkende militairen: 'van dezelve de inwoonders het meeste geplaagd en mishandeld geworden zijn; de meeste soldaten hadden meer in jenever nodig als de 35 centen welken zij voor inkwartiering voor dezelve per dag genoten.'¹⁴⁴ Bij gouverneur Van den Bogaerde zijn dan ook veel klachten binnengekomen tijdens deze periode. Het overgrote merendeel van deze klachten ging erom dat de ingekwartierde militairen oneerlijk zouden zijn verdeeld over de woningen.¹⁴⁵ In een enkel geval probeerde men actief aan de inkwartiering te ontkomen. Zo hadden verschillende inwoners in Eindhoven in 1831 hun huizen verlaten en waren tijdelijk op bovenkamers gaan wonen. Ook in andere steden is van soortgelijke gebeurtenissen melding gemaakt.¹⁴⁶ Toch bleven dit uitzonderingen, al met al was er maar weinig onrust te bespeuren. Mogelijk hing dit samen met de lijdzaamheid van de Noord-Brabander: men legde zich neer bij een onveranderlijke situatie.¹⁴⁷ Natuurlijk zaten er ook voordelen aan deze inkwartiering. Bijvoorbeeld herbergiers, bakkers, brouwers en winkeliers verdienden eraan. Het in contact komen met nieuwe en misschien vreemde verschijnselen en cultuuruitingen tussen beide partijen kon tot conflicten leiden, maar de verhouding tussen militairen en inwoners bleef over het algemeen goed. Brabanders werden geprezen om hun gastvrijheid. Daarnaast kon het langdurige contact leiden tot meer begrip over en weer. Maar toch werd de aanwezigheid van de militairen als ingrijpend ervaren; gezinnen kregen de verplichting zorg te dragen over vreemdelingen in huis, zonder dat hen gevraagd was of zij daar geld, tijd of ruimte voor hadden.¹⁴⁸

134 *Noord-Brabander*, 19 en 22 november 1831.

135 *Noord-Brabander*, 10 juli 1832.

136 Van den Eerenbeemt en Linders-Rooijendijk, *Vreemde militairen*, 15.

137 Van den Eerenbeemt en Linders-Rooijendijk, *Vreemde militairen*, 15.

138 Van den Eerenbeemt en Linders-Rooijendijk, *Vreemde militairen*, 16-16, 33.

139 Van den Eerenbeemt en Linders-Rooijendijk, *Vreemde militairen*, 51.

140 Van Velthoven, *Stad en Meierij*, dl. II, 70.

141 *Noord-Brabander*, 20 december 1831, geciteerd in: Hoffman, *Noord-Brabant en de Opstand*, 200.

142 Van den Eerenbeemt en Linders-Rooijendijk, *Vreemde militairen*, 187.

143 Hoffman, *Noord-Brabant en de Opstand*, 198.

144 Van den Broek, *Invloed van de Opstand op Eindhoven*, 50.

145 Hoffman, *Noord-Brabant en de Opstand*, 198-199.

146 Van den Eerenbeemt en Linders-Rooijendijk, *Vreemde militairen*, 36-37.

147 Van den Eerenbeemt en Linders-Rooijendijk, *Vreemde militairen*, 187-188.

148 Van den Eerenbeemt en Linders-Rooijendijk, *Vreemde militairen*, 186, 191; Van Velthoven, *Stad en Meierij*, dl. II, 70.

Aanloop naar nieuwe gevechten

Na de Tiendaagse Veldtocht had Nederland Maastricht, Luxemburg en Antwerpen nog in handen. De Belgische regering zette druk op de grote mogendheden Engeland en Frankrijk om Antwerpen terug te krijgen. Daarnaast eisten zij ook de forten Lillo en Liefkenshoek aan de Schelde op, deze forten waren tevens nog onder Nederlands bewind.¹⁴⁹ Op het moment dat het voor Engeland duidelijk werd dat Willem I deze gebieden niet uit zichzelf aan België zou geven, besloot het land een blokkade in te stellen tegen de Nederlandse havens en een embargo tegen Nederlandse schepen. Daarnaast gaven Frankrijk en Engeland Willem I een ultimatum: als Nederland zich voor 15 november 1832 nog niet teruggetrokken had, zou het Franse leger de citadel van Antwerpen aanvallen.¹⁵⁰

In de Nederlandse regering ontstond twijfel over wat nu de beste zet was. De kroonprins was bereid voor de citadel te vechten, maar een aantal ministers niet. Ook de koning zat niet te wachten op het embargo en de blokkade, omdat dit niet goed was voor de handel. Maar tegelijkertijd vond hij dat hij zich niet zomaar gewonnen kon geven. Het gevolg was dat Willem I België niet de oorlog verklaarde, maar wel de eis dat het Nederlandse leger zich voor 15 november terug zou trekken naast zich neerlegde.¹⁵¹ De dagen ervoor werden door beide partijen verschillende voorzorgsmaatregelen genomen. België gaf een proclamatie af voor de inwoners van Antwerpen, waarin de situatie uitgelegd werd: ‘Wanneer op den 15 de eerste demonstraties, tegen den Hollandschen handel gericht, zonder gevolg blijven, zal er geweld worden gebruikt.’¹⁵² Dus als acties van Engeland tegen de Nederlandse handel geen effect zouden hebben, zou een Frans leger naar Antwerpen trekken. Ondertussen verzamelde de stad zo veel mogelijk voedsel, werden brandspuiten klaargelegd, werden woonhuizen als kazernes gebruikt en vluchtten veel mensen uit voorzorg de stad uit.¹⁵³

Ook Nederland maakte zich klaar voor oorlog. De *Groninger Courant* citeerde de brief van een bemanningslid van één van de Nederlandse kanonneerboten die in de Schelde klaar lag om de strijd aan te gaan met de Engelsen. Hij had alle vertrouwen in de strijd; zowel de Engelsen op de Schelde als de Fransen bij de citadel zouden het erg zwaar gaan krijgen. Tevens hoopte hij dat de oorlog, ‘indien men deze twee jaren zo noemen mag’, eindelijk beëindigd zou worden.¹⁵⁴ De *Rotterdamsche Courant* maakte er melding van dat studenten van hogescholen graag weer ten strijde trokken.¹⁵⁵ Opnieuw blijkt het enthousiasme van de krant om voor de roem van het vaderland ten strijde te trekken. Het *Provinciaal Dagblad* sloot zich hierbij aan: ‘Welk Hollander zou ook thans niet te wapen snellen, nu ’s lands regten en eer, en daarmee het zelfstandig bestaan onzes vaderlands, door overmagt en geweld, op eene even schandelijke als laaghartige wijze worden bedreigd!’¹⁵⁶

15 november ging voorbij. Daarop trok een Frans leger van zestigduizend man onder leiding van generaal Gérard België binnen, op weg naar de citadel van Antwerpen. Het ‘rukt van alle kanten met spoed voort’, zo schreef de *Groninger Courant*.¹⁵⁷ Op dat moment waren er in de stad 4600 Nederlandse soldaten aanwezig, onder het bevel van generaal Chassé.¹⁵⁸ Het Belgische leger had geen rol in dit Beleg van Antwerpen. De spanning liep op. Willem I vaardigde een proclamatie uit, waarin geëist werd dat Franse en Britse schepen het Nederlands grondgebied zouden verlaten. Als ze dit niet zouden doen, zou Nederland ‘zoodanige verdere maatregelen te nemen, als wij, naar omstandigheden, zullen oordeelen te behooren’.¹⁵⁹ Ondertussen had Chassé van de regering bevel gekregen, ‘om de citadel van Antwerpen tot het uiterste te verdedigen en daartoe van alle in zijne magt staande middelen gebruik te maken’.¹⁶⁰ In een dagorder van Chassé aan zijn soldaten spreekt hij zijn vertrouwen in hen uit:

De Oud-Hollandsche moed en trouw [zal] een nieuwe proef ondergaan. [...] Vol vertrouwen op de regtvaardigheid onzer zaak, en gerust op uwen beproefden moed en verknochtheid aan koning en vaderland, zullen wij dit leger onverschrokken tegemoet zien.¹⁶¹

Ook de kranten achtten dat deze zaak voor Nederland geheel rechtvaardig was. Zo plaatste de *Groninger Courant* een artikel getiteld ‘Nederlandsche Grootmoedigheid’, waarin hij beargumenteert dat het Nederlandse volk enorm goed, wijs en rechtschapen was. Frankrijk en Engeland waren een schandelijke oorlog begonnen, Nederland had zich daarentegen tot nu toe erg edelmoedig gedragen.¹⁶² De *Noord-Brabander* haalde de minister van Buitenlandse Zaken aan die stelde dat Engeland en Frankrijk de onderhandelingen tegenwerkten door samen te beslissen om het Verdrag van de 24 Artikelen met geweld ten uitvoer te brengen. Iedere oprechte Nederlander voelde volgens hem verontwaardiging.¹⁶³

Over interne zaken stonden de kranten tegenover elkaar. Als het ging om het wantrouwen jegens Noord-Brabant of de inkwartiering van soldaten, kwamen er in respectievelijk de Brabantse en de kranten van boven de rivieren andere meningen naar voren. Met betrekking tot België lieten zij echter hetzelfde geluid horen. De eerste toon was gezet tijdens de Tiendaagse Veldtocht en ook nu waren alle kranten enthousiast en achtten ze het belangrijk voor Nederland om zijn eer te verdedigen. Dat de Brabantse kranten ook zo spraken, laat zien dat zij Noord-Brabanders wilden profileren als volwaardige Nederlanders. Het wantrouwen dat de andere kranten tentoon spreidden, toonde echter aan dat er wat dat betreft nog een lange weg te gaan was.

Het Beleg van Antwerpen

Op 4 december brak de strijd los. De kranten hielden hun lezers voortdurend in detail op de hoogte van de ontwikkelingen in Antwerpen, op de Schelde en bij de forten Lillo en Liefkenshoek. Want ook deze forten waren door de Fransen opgeëist, maar ‘’t Is onnoodig te zeggen [...] dat het antwoord [van Nederland] weigerend was.’¹⁶⁴ Aanvankelijk leek de strijd tussen de twee legers ongeveer gelijk op te gaan. De Nederlandse soldaten vochten hard, maar de stemming zat er bij hen nog wel goed in: ‘Ieder schot, dat van onze zijde gelost wordt, wordt door het uitmuntende korps muzikanten der 10de afdeeling infanterie met het spelen der nationale airs afgewisseld.’¹⁶⁵ Ook in Nederland zelf leefde de bevolking mee met de situatie waarin de soldaten verkeerden. Toen prins Willem even terug was in

149 G. Deneckere, *Leopold I. De eerste koning van Europa* (Antwerpen 2011) 234.

150 Witte, *Het verloren koninkrijk*, 312-313.

151 Witte, *Het verloren koninkrijk*, 313.

152 *Provinciaal Dagblad*, 13 november 1832.

153 *Groninger Courant*, 13 november 1832; *Noord-Brabander*, 17 november 1832; *Rotterdamsche Courant*, 15 november 1832.

154 *Groninger Courant*, 13 november 1832.

155 *Rotterdamsche Courant*, 15 november 1832.

156 *Provinciaal Dagblad*, 16 november 1832.

157 *Groninger Courant*, 20 november 1832.

158 Turksma, *Wisselend lot in een woelige tijd*, 135.

159 *Noord-Brabander*, 20 november 1832.

160 *Noord-Brabander*, 20 november 1832.

161 *Provinciaal Dagblad*, 23 november 1832.

162 *Groninger Courant*, 27 november 1832.

163 *Noord-Brabander*, 11 december 1832.

164 *Noord-Brabander*, 6 december 1832.

165 *Groninger Courant*, 7 december 1832.

Den Haag riep de menigte hem toe: 'Hou vol prins, wij zullen ook vol houden',¹⁶⁶ en dit was 'eene uitboezeming, welke als den tolk van het gevoelen der geheele natie kan worden aangemerkt'.¹⁶⁷

Naarmate de tijd vorderde, werd de strijd harder: 'Van weerszijden heeft de krachtsinspanning toegenomen. De aanval en de verdediging zijn tevens hevig en het vuur der batterijen houdt den grond in eene voortdurende schudding'.¹⁶⁸ De kranten bleven vertrouwen hebben in de inzet van de Nederlandse soldaten en hielden vol dat deze strijd voor Nederland geheel rechtvaardig was. Het *Provinciaal Dagblad* citeerde de minister van Buitenlandse Zaken die stelde dat je altijd vrede moet willen, maar als er eenmaal geweld is, dan 'ligt somwijlen de meest deel treffende welsprekendheid het zwijgen.' Alleen de stem van verontwaardiging, die alle Nederlanders nu hadden, is dan nog aanwezig.¹⁶⁹ Nederland had in dit geval dus het recht om geweld te gebruiken. Een lezer van de *Groninger Courant* riep in een ingezonden stukje met vreugde uit dat Europa nu gezien had wat er gebeurt als aan Nederland vorderingen worden opgelegd. Frankrijk zou zich niet meer met zulke zaken kunnen bemoeien en Engeland zou zijn dwaasheid inzien. De lezer sloot zijn brief af met hulde aan de dappere verdedigers van de citadel.¹⁷⁰

Net zoals tijdens de Tiendaagse Veldtocht deed de *Noord-Brabander* in vergelijking met de andere kranten erg feitelijk verslag van de gebeurtenissen. Slechts één keer liet de krant expliciet zijn trots op de Nederlandse soldaten, en dan in het speciaal de soldaten uit Noord-Brabant, zien:

Dat niet alleen het fransche leger de moedige en dappere verdediging der citadel bewondert, maar datzelve bezetting, waaronder een aantal Noord-Brabanders en Bosschenaren geteld worden, die de eer van het oude Nederland verdedigen en zich den naam van Nederlanders waardig maken, aan alle volken van Europa, die hun oog op die verbazende sterkte en de wijze, waarop zij verdedigd wordt, gevestigd hebben, doet zien, welke geduchte magt zij door trouw, moed en beleid, durft te wederstaan.¹⁷¹

Frankrijk, en ook de rest van Europa, bewonderde de kracht van het Nederlandse leger. Ook Brabanders waren hierin vertegenwoordigd en droegen bij aan de eer van het land. Zij waren dus volwaardige Nederlanders.

Uit de berichten van de kranten bleek dat de strijd om de citadel van Antwerpen zwaar was. Het ene moment leek Nederland aan de winnende hand te zijn, het volgende moment haalde Frankrijk successen. De strijd was hard, en Frankrijk zou niet altijd eerlijk vechten volgens het *Provinciaal Dagblad*:

Te vergeefs zou men in de geschiedboeken een zoodanig brutaal bombardement, als hetgeen de vijand tegen deze sterkte bewerkstelligt, zoeken aantetreffen. Nimmer heeft zoodanige gebeurtenis bij eenig beschaafd volk plaats gehad; de regen van bommen en grenaten gaat alle verbeelding te boven. Het garnizoen is echter steeds met goeden moed beziel.¹⁷²

Ondanks dat waren de soldaten hun goede moed dus nog altijd niet verloren. Dit werd door de *Groninger Courant* bevestigd: 'De geestdrift is bij onze geheele legermagt derwijze hoog gestegen, dat men zonder grootspraak zeggen kan, dat daarmee geen leger ter wereld immer het voorbeeld heeft opgeleverd'.¹⁷³

Ondanks deze goede moed besloot generaal Chassé op 23 december te capituleren. Op dat moment was de citadel volledig verwoest. Chassé had van de koning de opdracht gekregen om aan eer en plicht te voldoen, maar niet ten koste van te veel levens. Hij achtte dit

De citadel van Antwerpen na het beleg, geschilderd door Ferdinand de Braekeleer in 1832. (Wikimedia Commons)

punt nu bereikt.¹⁷⁴ De brief van de generaal aan de directeur-generaal van Oorlog, waarin hij zijn besluit onderbouwde, werd in alle kranten gepubliceerd. Volgens hem werden de moeilijkheden dagelijks groter, was er te weinig drinkwater en dreigde het hospitaal in te storten. Doorgaan met het beleg was niet langer verantwoord, wel was dit 'den ongelukkigsten dag' van zijn leven.¹⁷⁵ Hierop liet Willem I een koninklijk besluit uitgaan, waarin hij zei de overgave te steunen. Na 'eene roemvolle verdediging dier sterkte tegen een overmachtig fransch leger' was overgave verplicht. Tevens sprak hij zijn 'goedkeuring en erkentenis wegens den moed, de volharding en de vaderlandsliefde,' uit aan de soldaten, door wie deze 'niet tegenstaande de grootste vermoeienissen en ontberingen, gedurende een langdurig en allerhevigst beleg aan de dag zijn gelegd'.¹⁷⁶ Ook op de Schelde werden de gevechten gestaakt: 'Met een diep geroerd gemoed zagen zich dus onze zeeofficieren genoodzaakt de wapenen af te leggen, die zij met zoo veel eer voor Koning en Vaderland hadden gevoerd'.¹⁷⁷ De forten bleven wel in handen van Nederland.

Het lijkt erop dat de kranten zich bij deze beschouwing van de gebeurtenissen aansloten. Bij de krant van 29 december stopte de *Noord-Brabander* een buitengewoon bijvoegsel, waarin de officiële rapporten van Chassé aan de regering gepubliceerd waren, 'ten einde

166 *Rotterdamsche Courant*, 8 december 1832.

167 *Groninger Courant*, 11 december 1832.

168 *Groninger Courant*, 14 december 1832.

169 *Provinciaal Dagblad*, 14 december 1832.

170 *Groninger Courant*, 14 december 1832.

171 *Noord-Brabander*, 15 december 1832.

172 *Provinciaal Dagblad*, 18 december 1832.

173 *Groninger Courant*, 18 december 1832.

174 Turksma, *Wisselend lot in een woelige tijd*, 136.

175 *Noord-Brabander*, 29 december 1832; *Provinciaal Dagblad*, 28 december 1832; *Rotterdamsche Courant*, 27 december 1832.

176 *Noord-Brabander*, 29 december 1832; *Provinciaal Dagblad*, 28 december 1832; *Rotterdamsche Courant*, 29 december 1832.

177 *Rotterdamsche Courant*, 1 januari 1832.

onze lezers regelmatig mede te deelen wat van dat tot dag, voor zoo verre die zijn bekend gemaakt, is voorgevallen.¹⁷⁸ Dat de krant deze op zo'n manier wil berichten, laat zien dat het deze zaak erg belangrijk vond. De *Rotterdamsche Courant* wist te vermelden dat generaal Gérard gezegd had dat 'de dappere verdediging van het Kasteel hen [= de Nederlanders] voor altijd de achting der Franschen had doen winnen, terwijl overal de puinhoopen de schoonste bewijzen van hunnen moed opleverden.' De Franse soldaten dachten er ook zo over en uitten dat door de wegtrekkende Nederlanders toe te juichen.¹⁷⁹ Het *Provinciaal Dagblad* gaf een opsomming van hen die bij het Beleg omgekomen waren. De krant noemde hun dood een heldendood, wat aantoont dat de krant vond dat zij niet voor niets gestorven waren: de soldaten hadden zich ingezet voor de belangen van Nederland.¹⁸⁰ Tevens plaatste de krant een bericht van de districtscommissie die inwoners van het land opriep te schenken aan het fonds om de dappere soldaten, die 'als een treurig maar noodwendig gevolg van de heldhaftige verdediging der citadel te Antwerpen, en van de onderscheiden op en aan de Schelde plaats gehad hebbende gevechten' gewond waren geraakt, te ondersteunen.¹⁸¹ De algemene tendens was dat de soldaten de citadel dapper verdedigd hadden; zij hadden een heldendaad voor Nederland verricht. Opvallend is dat de kranten tijdens de opstand in 1830 erg verschillende meningen lieten zien, maar dat zij nu op één lijn zaten. De Brabantse kranten hadden zich gevoegd bij de pro-Nederlandse en anti-Belgische houding van de *Rotterdamsche* en *Groninger Courant*.

Na 1832...

Omdat Willem I in de capitulatie aangeduid werd met 'koning van Holland' weigerde hij deze formeel te accepteren. Na moeizame onderhandelingen tussen Engeland, Frankrijk, België en Nederland werd op 21 mei 1833 uiteindelijk een wapenstilstand gesloten in de Conventie van Zonhoven.¹⁸² Zo werd verder gewapend conflict voorkomen, maar de koning weigerde nog altijd de afscheidingsregeling te ondertekenen. De *Noord-Brabander* meldde het in januari 1833 al: 'Hoezeer de uitdeeling der campagnes-vivres op gisteren heeft opgehouden, blijven echter de steden 'sBosch, Breda en BergenopZoom in staat van beleg.'¹⁸³ Zolang de afscheidingsregeling niet ondertekend was, hield de koning het leger gemobiliseerd in Noord-Brabant. Dit was vervelend voor deze provincie, maar tevens kostte de inkwartiering het hele land veel geld. Luyben herhaalde ieder jaar zijn bezwaren hiertegen tegenover de Kamer. Volgens hem duurde de inkwartiering te lang, en liep de staatsschuld hierdoor snel verder op. Verder was hij tegenstander van de staat van beleg waarin een aantal steden verkeerden. Om deze redenen stemde Luyben ieder jaar tegen de nieuwe begroting. De *Noord-Brabander* nam deze toespraken van Luyben tegen de begroting ieder jaar in het geheel over, wat aantoont hoe belangrijk de krant dit vond en dat hij Luyben hierin steunde. Ondanks de censuur uitte de krant hierin dus wel zijn kritiek op de regering. In Luybens toespraak van 1835 kwam duidelijk zijn mening naar voren:

Zoowel de regering, als de natie, heeft genoeg gedaan om hare eer te handhaven. De natie zal het de regering niet euvel afnemen, dat zij niet meer tracht, de opstandelingen tot hunne plicht terug te brengen. Nu zulk magtige mogendheden België hebben erkend; nu eene der grootste mogendheden van het vaste land België beschermt; nu de Noord-Nederlander geene hereeniging meer begeert, behoort de zaak te worden afgedaan, ten

einde dienzelfden Noord-Nederlander de vruchten van alle gedane opofferingen, hoer eerder hoe beter, te doen plukken.¹⁸⁴

Volgens hem had Nederland zijn eer voldoende hooggehouden, nu was het tijd dat Nederlanders zich niet meer op hoefden te offeren. Koning Willem I was het hier echter niet mee eens. Het duurde nog tot 1839 voordat hij het Verdrag van de 24 Artikelen accepteerde.

Conclusie

De achttiende eeuw was een belangrijke periode voor de emancipatie van het huidige Noord-Brabant. Aan het begin van de eeuw was de provincie nog een generaliteitsland, omdat de provincie in tegenstelling tot de rest van het land overwegend katholiek was. De Brabantse elite werkte er echter hard aan om gelijke rechten voor de provincie te krijgen. Vanaf 1796 was Bataafs Brabant een gelijkwaardig gewest binnen de Bataafse Republiek. In de praktijk werden katholieken echter nog vaak achtergesteld. Dit zorgde bij de inwoners van Bataafs Brabant voor een sterk gevoel van onbehagen en het idee te verschillen van de rest van het land. Regionale gevoelens werden dus benadrukt. Toen het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden tot stand kwam, voelde Noord-Brabant veel verwantschap met de Zuidelijke Nederlanden, vooral vanwege de gedeelde religie, maar ook de grieven tegen de koning die het Zuiden uitte, werden in Noord-Brabant gevoeld.

Toen de Zuidelijke Nederlanden in 1830 in opstand kwamen tegen Willem I achtte vooral de *Noord-Brabander* de gronden waarop zij dit deden volledig gerechtvaardigd. De *Rotterdamsche* en de *Groninger Courant* zagen dat anders: de Zuidelijke Nederlanders waren niet meer trouw aan de koning. Over inwilliging van grieven hadden zij het niet. Wel dachten zij dat de rust nog terug zou keren in het Zuiden. Beide Brabantse kranten zagen dit niet gauw gebeuren. Hun vermoedens werden bevestigd toen een administratieve scheiding ter sprake kwam. De Brabantse kranten wilden deze scheiding voorkomen, maar de *Rotterdam-sche* en de *Groninger Courant* vonden dit een prima oplossing. Waar de *Noord-Brabander* rouwde toen de Zuidelijke Nederlanden zich volledig afscheidden van het Verenigd Koninkrijk, lieten de kranten van boven de rivieren geen blijk van gemis zien. Zij riepen in plaats daarvan iedereen op om in militaire dienst te gaan, met als doel de eer van Nederland te herstellen.

De visies op de Belgische Opstand in de kranten van onder de rivieren aan de ene kant en van erboven aan de andere kant verschilden dus enorm. De manier waarop Noord en Zuid in de huidige literatuur veelal als uniforme blokken worden beschreven, is te simplistisch. Er waren wel degelijk interne verschillen in de Noordelijke Nederlanden. Uit de kranten blijkt dat men in Noord-Brabant minder uitbundig vaderlandslievend was dan in andere Noordelijke provincies; er werd geen oranje gedragen en de desertiecijfers waren hoog. Dit kwam waarschijnlijk voort uit het gevoel van verwantschap dat Noord-Brabant had met het Zuiden.

178 *Noord-Brabander*, 29 december 1832.

179 *Rotterdamsche Courant*, 29 december 1832.

180 *Provinciaal Dagblad*, 1 januari 1833.

181 *Provinciaal Dagblad*, 1 januari 1833.

182 Turksma, *Wisselend lot in een woelige tijd*, 137; Witte, 'De constructie van België, 1828-1847', 108.

183 *Noord-Brabander*, 2 januari 1833.

184 *Noord-Brabander*, 10 december 1835.

Met het nieuwe België voelde Noord-Brabant zich echter weinig verbonden. De provincie realiseerde zich dat zij verder moest met alleen het Noorden. Ze was zich bewust opnieuw een katholieke minderheid te zijn binnen een overwegend protestants land en van het wantrouwen dat er in het Noorden om die reden tegen inwoners van de provincie heerste. In de loop van 1831 verschenen steeds meer ingezonden brieven in de *Noord-Brabander* en het *Provinciaal Dagblad*, waarin Brabanders zich uitspraken tegen dit wantrouwen en beargumenteerden dat zij goede Nederlanders waren. De kranten schetsten het beeld dat, waar Noord-Brabant tijdens de opstand een afwachtende houding had aangenomen, het nu voor het Noorden had gekozen. De Tiendaagse Veldtocht in 1831 was de kans om dit te bewijzen. Brabanders vochten mee in de Veldtocht, moedigden soldaten aan, verzorgden gewonde soldaten, en juichten voor de koning. Ook de Brabantse kranten steunden de expeditie. De *Rotterdamsche* en de *Groninger Courant* kwamen wel enthousiaster over in de ontwikkelingen naar en tijdens de Veldtocht. De *Noord-Brabander* was echter onder censuur geplaatst, en de kans bestaat dat de redactie om die reden voorzichtiger was gaan schrijven. Want ook beide Brabantse kranten deden uitgebreid verslag van de gebeurtenissen tijdens de Veldtocht en waren uiteindelijk, net zoals de kranten van boven de rivieren, tevreden over de behaalde successen, hoewel de Fransen het Nederlandse leger uiteindelijk dwongen zich terug te trekken.

Na de Tiendaagse Veldtocht bleven de Nederlandse troepen tot 1839 ingekwartierd in Noord-Brabant. Ondanks de lasten die dit voor de inwoners van de provincie opleverde, is er nooit veel verzet ontstaan en leek ook de steun aan de strijd tegen de Belgen, zoals in 1832 tot uiting kwam in het Beleg van Antwerpen, niet af te nemen. In alle kranten was toen de tendens dat Engeland en Frankrijk de voortzetting van de onderhandelingen tegenwerkten door zo gewelddadig tegen Nederland op te treden. De enige juiste respons van Nederland was volgens de kranten dan ook om zijn eer te verdedigen, zowel in de citadel van Antwerpen als op de Schelde. Tijdens het Beleg hielden de kranten hun lezers zo uitgebreid mogelijk op de hoogte van de gebeurtenissen. Alleen de *Noord-Brabander* sloeg opnieuw een voorzichtiger toon aan; de krant had tijdens de opstand in 1830 nog veel van de eigen opinie laten horen, maar beperkte nu tot feitelijke berichten. Toch sprak zelfs deze krant zijn trots uit over de moed van de Nederlandse soldaten. De goede moed van de soldaten tijdens de harde strijd was een terugkerend thema in de kranten. Het verlies van Antwerpen werd uiteindelijk eigenlijk ook niet betreurd. De soldaten hadden de eer van Nederland hooggehouden en een heldendaad geleverd.

In de maanden na de opstand en de scheiding namen de Brabantse kranten een duidelijk andere houding aan dan de *Rotterdamsche* en de *Groninger Courant*. In de loop van 1831 veranderde dit echter. De *Noord-Brabander* en het *Provinciaal Dagblad* wilden benadrukken dat Noord-Brabanders ook goede Nederlanders waren. Hun aandachtspunt verschoof van het Zuiden naar het Noorden, en tijdens de Tiendaagse Veldtocht namen zij overwegend dezelfde visie aan als de andere twee kranten. Zoals in de inleiding gezegd is, heeft de Belgische Opstand in het Noorden bijgedragen aan de ontwikkeling van een nationaal gevoel. Dit is dus ook in Noord-Brabant, dat in een aantal opzichten eerder bij het Zuiden dan bij het Noorden hoorde, terug te zien. De provincie schaarde zich steeds meer bij de houding van de rest van het Noorden. Dit is bevestigd door de berichtgeving over het Beleg van Antwerpen. De bijzondere positie van Noord-Brabant bood de mogelijkheid te integreren in het nieuwe Nederland, door te benadrukken dat de inwoners juist wel goede vaderlanders waren. Wel bleven specifiek regionale thema's natuurlijk van belang. Zo bleef de *Noord-Brabander* kritiek uiten op de duur en de lasten van de inkwartiering in Noord-Brabant. Op deze manier geeft dit onderzoek inzicht in de manier waarop de voormalige generaliteitslanden worstelden met het integratieproces.

Archivalia

Nationaal Archief Den Haag (NA)

Tweede Kamer 1815-1945, toegangsnummer 2.02.22 (TK)

Verzoekschriften 1828-1829 (480-662) 16 mrt.-17 mei 1829

inv.nr. 988, petitie van gemeente Oudenbosch aan de Staten-Generaal op 9 maart 1829.

Literatuur en gedrukte bronnen

Groninger Courant

Noord-Brabander

Provinciaal Dagblad

Rotterdamsche Courant

Aerts, R., 'Over een mislukte staat, zonder nostalgie. Het Verenigd Koninkrijk van Willem I en de scheiding van 1830', *Ons Erfdeel*, 48 (2011) 5-21.

Baartmans-Van den Boogaart, J., J. van Oudheusden en R. Wols, *De Noord-Brabantse geschiedenis in meer dan 100 verhalen* (Amsterdam/Rotterdam 2006).

Breukelen, R.H.M. van, 'De *Noord-Brabander* in de Brabantse politieke cultuur, 1829-1895' in: *Noordbrabants Historisch Jaarboek*, 15 (1998) 180-215.

Broek, A.E.C. van den, De invloed van de Belgische Opstand op de bevolking van Eindhoven in 1830 en 1831 (Kandidaatsscriptie, Eindhoven 1973).

Colenbrander, H.T., *De Belgische Omwenteling* ('s-Gravenhage 1905).

Cuijpers, T., J. Pigmans en G. Sonnemans, *Blikken op Brabant. De canon van Nederland in Noord-Brabants perspectief* ('s-Hertogenbosch 2012).

Deneckere, G., *Leopold I. De eerste koning van Europa* (Antwerpen 2011).

Eerenbeemt, H.F.J.M. van den, en M.F.A. Linders-Rooijendijk, *Vreemde militairen in een gesloten samenleving* (Tilburg 1986).

Eerenbeemt, H.F.J.M. van den, 'Inleiding: het historisch kader', in: H.F.J.M. van den Eerenbeemt, red., *Geschiedenis van Noord-Brabant. Deel I, traditie en modernisering, 1796-1890* (3 dln.; Amsterdam 1996) 17-26.

Hoeven, H. van der, *De Belgische Beroerte. De Tiendaagse Veldtocht en de scheuring der Nederlanden 1830-1839* (Amsterdam 1973).

Hoffman, E.R.M., *Noord-Brabant en de Opstand van 1830* (Tilburg 1974).

Kappelhof, A., 'Toenemende spanningen' in: Uytven, R. van, e.a. red., *Geschiedenis van Brabant. Van het hertogdom tot heden* (Leuven 2004) 529-537.

Kempfen, A.F.J. van, 'Een emanciperend gewest: achterstand en ambities in bestuur en politiek', in: H.F.J.M. van den Eerenbeemt, red., *Geschiedenis van Noord-Brabant. Deel I, traditie en modernisering, 1796-1890* (3 dln.; Amsterdam 1996) 80-101.

Nater, J.P., *De Tiendaagse Veldtocht. De Belgische Opstand, 1830-1831* (Haarlem 1980).

Oudheusden, J. van, *Verhalen van Brabant. Geschiedenis en erfgoed in tien tijdvakken* (Zwolle 2011).

Oudheusden, J. van, 'Beelden van Brabant' in: H.F.J.M. van den Eerenbeemt, red., *Geschiedenis van Noord-Brabant. Deel I, traditie en modernisering, 1796-1890* (3 dln.; Amsterdam 1996) 429-434.

Pirenne, L.P.L., 'De voorgeschiedenis vanaf de Opstand, 1578-1796' in: H.F.J.M. van den Eerenbeemt, red., *Geschiedenis van Noord-Brabant. Deel I, traditie en modernisering, 1796-1890* (3 dln.; Amsterdam 1996) 29-58.

Rooy, P. de, *Republiek van rivaliteiten. Nederland sinds 1813* (Amsterdam 2002).

Sande, A. van de, 'Van Generaliteitsland tot Gewest' in: Uytven, R. van, e.a. red., *Geschiedenis van Brabant. Van het hertogdom tot heden* (Leuven 2004) 515-529.

Schneider, M., *De Nederlandse krant 1618-1978. Van 'nieuwstydinghe' tot dagblad* (4e druk; Baarn 1979).

Turksma, L., *Wisselend lot in een woelige tijd. Van Hogendorp, Krayenhoff, Chassé en Janssens, generaals in Bataafs-Franse dienst* (Arnhem 2005).

Velthoven, H. van, *Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch, deel II* (2 dln.; Amsterdam 1938).

Veraghtert, K.F.E., 'Van ambachtelijke nijverheid naar industriële productie' in: H.F.J.M. van den Eerenbeemt, red., *Geschiedenis van Noord-Brabant. Deel I, traditie en modernisering, 1796-1890* (3 dln.; Amsterdam 1996) 223-240.

Wielenga, F., *Geschiedenis van Nederland. Van Opstand tot heden* (3e druk; z.p. 2014).

Witte, E., 'De constructie van België, 1828-1847', in: E. Witte e.a., *Nieuwe Geschiedenis van België, deel I 1830-1905* (3 dln.; Tiel 2005) 29-235.

Witte, E., *Het verloren koninkrijk. Het harde verzet van de Belgische orangisten tegen de revolutie, 1828-1850* (Antwerpen 2014).

Zanten, J. van, *Schielijk, Winzucht, Zwaarhoofd en Bedaard. Politieke discussie en oppositievorming 1813-1840* (Amsterdam 2004).